

ATATÜRK VE MECLİS

Ord. Prof. Dr. SADİ IRMAK

SUNUŞ

Atatürk ve Meclis (özellikle ilk Meclis) ilişkilerini konu alan bu mütevazı inceleme, tarih yazmak ve tarih ölçüsünde hükümler ortaya koymak iddiasını taşımamaktadır. Ancak, ileride bu cidden büyük ve çağ açıcı dönemin objektif tarihinin yazılmasında yararlı olabilecek belge, yaşantı ve izlenimlerini o dönemi yaşamış, başlıca otoritelerini tanımış ve bazılarıyla siyasî hayatta işbirliğinde bulunmuş bir gözlemcinin, o dönem belgelerinden, başta Meclis açık ve gizli oturumların tutanakları ve kişisel izlenimlerimden edindiğim görüşleri kapsamaktadır. Son derece ilginç ve memleketimiz için olduğu kadar, insanlığın kaderinde çığır açmış olan o dönemi yansıtabilmek için şu konuları incelemek gerekir:

A — Türk milletini bir Millî Mücadeleye girişme zorunluğuna götürmüş olan sebepler;

B — Atatürk'ü bu Millî Mücadelenin önderliğine yüceltmış olan faktörler;

C — Birinci Meclisin kurulmasına kadar geçen olaylar;

D — Birinci Meclisin yapısı, hüviyeti, önderle işbirliği, yarattığı başlıca eserler;

E — O dönemde yurdun ve dış dünyanın durumu ve koşulları;

F — O dönemin başlıca şahsiyetlerinin kimlikleri (tabiatıyla Atatürk'ün yakın çevre şahsiyetlerine öncelik tanınmıştır).

İddiasız da olsa, böyle bir incelemenin o dönemi yaşamış birisi tarafından yazılmasının başlıca güçlüğü, kişisel görüşlerden mümkün olduğu kadar uzaklaşarak objektif kalabilmektir. Buna çok gayret ettiğimi söyleyebilirim. Bu zorluğa rağmen incelemeyi bir görev yükümlülüğü ile ortaya koymak gereğini duydum. Çünkü o dönemi yaşamış olanlar gün geçtikçe azalmaktadır. Bu nedenle anıların ve gözlemlerin gelecek kuşaklara iletilmesi, görev olarak ortaya çıkmaktadır.

ATATÜRK VE MECLİS

Goethe der ki; "En mutlu insan, ömrünün başıyla sonunu düz bir çizgi-
de birleştirebilendir." Bu deyimde, dünya tarihinin yaratıcı simalarından
Atatürk en lâyık olandır. 1923'de gerçekleştirdiği kayıtsız şartsız bağımsız, ile-
rici millet egemenliği gerçeğini 1907'de aynıyla tasarlamış olduğunu şu bel-
geden açıklıkla anlıyoruz.

O tarihte Selânik'te tanıdığı bir Türkolog olan Malikof'a şunları söyle-
miştir.*

"Gün gelecek şimdi hepimizin hayal sandığımız reformları ben gerçekleş-
tireceğim. Mensup olduğum millet bana inanacaktır.

Sultanlık kaldırılmalıdır, devletin yapısı mütecanis bir temele dayandırıl-
malıdır. Din ile devlet birbirinden ayrılmalıdır. Doğu medeniyetinden ayrılıp
Batı medeniyetine yönelmek zorundayız. Erkek kadının arasındaki farkı kal-
dırmalıyız. Böylece yeni bir toplum düzeni kurmalıyız. Batı uygarlığına gir-
memizi zorlaştıran yazıyı kaldırmalıyız. Latin alfabesi kabul etmeliyiz. Kıya-
fetimize kadar her noktada Batıya yönelmeliyiz. Emin olunuz ki bir gün
bütün bu hedeflere ulaşacağız."

Bu tarihten tam bir yıl önce de Mustafa Kemal sınıf arkadaşı Ali Fuat
Cebesoy'a ilerde Misâk-ı Millî'de gerçekleştireceği vatan haritasının sınırları-
nı çizmişti. Mustafa Kemal 1919'da da Erzurum Kongresi günlerinde Maz-
har Müfî'te Türkiye'nin bir cumhuriyet olacağını "millî sır olarak" tevdi et-
mişti.

Bütün bunlar gösteriyordu ki Mustafa Kemal, ömrünün başıyla sonunu
hiçbir zikzaka yer vermeden düpedüz bir çizgide birleştirebilmiştir.

Bu olağanüstü görünüş mutlu bir rastlantı mıdır, yoksa yılmaz bir az-
min, görülmemiş bir inanç ve gayretin sistemli bir ürünü müdür? Şüphe yok
ki, bu ikincisidir. Şimdi bu muazzam eseri yaratmış olan insanın başarısını
sağlayan zihni ve ruhî faktörlere bir göz atalım:

1 — Mustafa Kemal, bir meşruiyetçidir. Ona göre meşruiyetin temeli,
millet iradesidir. Bu iradeye dayanmayan her girişim, meşruiyet dışıdır.
Onun için gençlik çağından itibaren daima millî iradeye dayanmayı temel
hedef olarak almış ve bu iradeyi yansıtmayan her girişimin karşısında yer al-
mıştır. Millî iradeden çok uzaklaşmış olan padişahlık rejimine bu sebepten

* Sadi Irmak, Atatürk (Bir Çağın Açılışı), 1986, s. 2

karşı çıkmış, yine aynı sebeple, platonik de olsa, büyük ve tehlikeli bir maceraya girişen Enver Paşa rejiminin ve İttihat ve Terakki'nin karşısında yer almaktadır.

1919'da Anadolu'ya geçtiği zaman arkasında Çanakkale zaferi vardı ve milletimizin hemen tek ümidiyle Anadolu, kayıtsız şartsız ona bağlanmaya hazırdı ve başlıca askerî güçlerin başında bulunan Karabekir ve Cebesoy da onun emrine girmeye hazırdılar. Fakat o, bu yolu tercih etmedi. Milletimizin bir bölümünü de olsa temsil eden Erzurum Kongresi'ne katıldı ve bu kongreden sonra kurulmuş olan temsil heyetinin başına geçti. Bu, mevzii de olsa, millî iradeye bir dayanıştı. Daha sonra Sivas Kongresi'nin kurduğu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk temsil heyetinin başına seçildi. Bu artık, bütün memlekete şamil bir millet iradesinin temsili demektir. Ve nihayet o günün en elverişsiz koşulları altında bir Millet Meclisi'nin kurulmasını sağladı. Artık, o, meclisin başkanı olarak, milletin iradesini temsil yetkisini kazandı. Böylece bütün ömrünce meşruiyet ilkesine bağlılığını gösterdi.

2 – Mustafa Kemal'e göre özgürlüğün de eşitliğin de insan haysiyetinin de temel şartı, millî bağımsızlıktı. Yine Mustafa Kemal'e göre bu bağımsızlık "kayıtsız ve şartsız" olmalı yani, sadece belli hudutlar içinde bir siyasi bağımsızlık değil, aynı zamanda adlî, malî, ekonomik ve kültürel, yani "tam bağımsızlık" olmalıydı. Yönettiği millî mücadelenin asıl hedefi buydu.

3 – Mustafa Kemal, büyük bir zamanlama üstadıdır. Hangi hareketi ne zaman ve hangi koşullar altında gerçekleştirdiğini, dört başı mamur bir hesaba dayandırır. O, şartların gerçekleşeceği günü ve atmosferi beklemekte görülmemiş bir sabıra sahipti. Bunun sadece bir iki örneğini verelim:

Sivas Kongresi'ne gelen ilk temsilciler arasında bir de, tıbbiyeyi temsil için geldiğini söyleyen genç bir tıbbiyeli vardı. Adı Hikmet'ti. Bu genç, müzakereler esnasında İstanbul'daki padişah ve halifenin hıyanet içinde olduğunu söylemişti. Mustafa Kemal, o zaman bu gencin hareketinden memnun olmadı. Çünkü o, gerçik sultanlığı ve halifeligi kaldırmaya daha 1907'de karar vermişti. Ama Sivas Kongresi günleri bu işin günleri değildi. Çünkü o günlerde henüz padişah ve halifenin memleket birliğini koruyabilecek tek merci olduğuna inanılıyordu. En yakın arkadaşlarından bir kısmı da bu inançtaydı. Eğer kendisi o gün tıbbiyeli gencin dediğine katılsaydı millî birliğin zorunlu olduğu o koşullarda zararlı hatta tehlikeli olabilirdi. Benzeri bir durumla I. Mecliste de karşılaşıldı. Söz alan bazı milletvekilleri padişahlık ve halifelik sorununu ortaya attıkça başkanlık mevkiinde olan Mustafa Kemal, bu sorun üzerinde fazla durulmamasını istemiş ve sağlamıştır. Böylece büyük

bir zamanlama ustası olduğunu göstermiştir. Aynı ustalığı eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ve medenî kanun devrimlerinde de görmekteyiz. Medreseyle okulu karşı karşıya getirmeye zamanı gelinceye kadar imkân vermemiştir.

4 – Zamanlama üstadı Mustafa Kemal, kendi hayatında, kayıtsız şartsız millî egemenliği sağlamak için gerekli atılımları yapabileceği bir ortam yaratma hususunda öğretmenliğini göstermiştir. Evet kendisinin de bir vesileyle ifade etmiş olduğu gibi, Mustafa Kemal bir öğretmendir. Milletimizin asırlarca içinde alıştığı ve zamanla soysuzlaşan müesseseleri yıkıp yeni, ilerici ve çağdaş müesseseleri kurmak hususunda toplumumuzun hazırlanması gerekiyordu. Mustafa Kemal, bu hazırlığı, bu yetiştirmeyi ideal bir öğretmen olarak gerçekleştirmiştir.

Mustafa Kemal'in eserlerini ve I. Meclisle olan ilişkilerini gereği gibi anlayabilmek için o'nun zihin ve ruh yapısını gözönünde tutmak lâzımdır.

“Toplayıcı bir yalnız adam”. Mustafa Kemal, hele Millî Mücadele önderliğini - âdeta tabî ve mukadder bir şekilde - üstlendiği gün, tam anlamıyla bir “yalnız adam”dı. Yüklendiği görev - sahip olduğu olanaklarla kıyaslanınca - bir maceraya hem de maceraların en cüretlisine çok benzer. Üstlendiği savaş, âdeta matematiğe, olmazlara karşı bir savaşı.

Gerçi, yiğit, tecrübeli ve fedakâr bir milletin evladydı ve o, bu milleti çok iyi tanıyordu, ama bütün hesaplar ve olasılıklar o'nun aleyhindeydi. Bir cihan harbinden yeni çıkmış bir milletin taze yaraları hâlâ kanamakta. Maddî her şeyini kaybetmiş, silâhları elinden alınmış, üstelik mil-yarlarca harp tazminatı ödemeye mahkûm edilmiş, toprakları paylaşılmış. Aldatılmış, ümitleri gasp edilmiş bir toplum, yalnız ve terk edilmiş. Zalim ellerden yaşama şansını bağımsızlığını insan üstü bir güçle söküp almaya mahkûm edildiği, düşmanların tarihin görmediği bir zaferin sahibi. Bütün olanaklar onların elinde!

Bu tablonun karşısındaki adam, üstelik, en güvendiği arkadaşlarının dahi şüpheciliğine maruz. Daha yüzbaşılık döneminden beri “ihtirash adam” damgasını taşımakta!

İşte böylece o, bir yalnız adamdır. Bu yalnız adam, tarihin akışını değiştirmek gibi bir görevi yüklenmiştir.

Her yalnız gibi, sürekli bir gurbet içindedir. Ne var ki matematiğe karşı gibi görünen bu adamın bir matematiği vardır: milletini tanımaktadır ve

inanmaktadır ki “bir millet topyekûn bağımsız yaşamaya karar verirse o'nun bu iradesini yenmeye dünyanın bütün maddî güçleri yetemez.

İşte bu gizli matematik yalnız Türkiye'nin değil, onun örneğine uyan daha nice “Mazlum milletlerin” kurtuluşuna yol açacaktır.

MECLİSİN KURULMASINI HAZIRLAYAN SEBEPLER

Millî Mücadele, Bizde ve Dünyada Antiemperyalizm

Dünyada emperyalizme karşı savaş açmış ilk millet olan Türk milletini, bütün ümitsiz koşullara rağmen millî mücadeleyi açmak zorunda bırakmış olan olay, I. Cihan Harbi'ni kaybetmiş olanlar arasında bulunmamız ve bu yüzden memleketin her şeyinin, bağımsızlığının, hatta varlığının tehlikeye girmiş olmasıdır. Böyle bir yenilgiyle sonuçlanmış olan I. Cihan Harbi'ne niçin girmiştik? Buna bir tek cevap verilebilir. Emperyalizmin yaygın saldırıları karşısında “tek başımıza ayakta duramamak” endişesindeydik. Dönemin Sadrazamı olan Sait Halim Paşa ve onun ardından gelen Talât Paşa bu kanaatlarını açıkca ifade etmişlerdir. Memleket, Balkan Harbin'den yeni çıkmış, bir meşrutiyet inkılâbı geçirmiş ve iyi niyetli fakat ütöpik hayaller peşinde olan tecrübesiz ve kendi içinde bölünmüş İttihat ve Terakki'nin yönetimine girmişti. Memleket içinde türlü yetersizlikler yanında imparatorluğumuza şeklen bağlı olan ve başka kültürlerle mensup olan toplumlar, devletimiz aleyhine gizli gizli çalışıyordu. Bir yandan da memleketin sorunlarını çözmekte acze düşen yöneticiler, ütopyalara peşindeydiler. Bir yanda dünyadaki yüz milyon Türkü birleştirerek büyük bir devlet kurmak, öte yanda hayalî bir İslâm dayanışmasına güvenerek üç yüz milyon Müslümanı Türkiye'nin önderliği altında birleştirme sevdası.

Ufuklar simsiyah kararmıştı. Bir yanda Fransa, İngiltere, ve Rusya'nın kurdukları büyük blok bunun karşısında Almanya'nın önderi olduğu “merkezî devletler” bloku yalnız yaşayamamak endişesini taşıyan Osmanlı İmparatorluğu, bu cephelerden birine katılma zorunluğunu duyuyordu. Fransa, Suriye ve Arabistanı; İngiltere, Musul ve Bağdat'ı; Rusya, Doğudaki illerimizi ele geçirmek peşindeydiler. Böyle bir dönemde Alman diplomasisi daha becerikli ve daha etken davranıyor, nerdeyse bizi bağrına basacak izlenimini uyandırıyor. Aslında yalnız kalmamak korkusunu taşıyan Osmanlı İmparatorluğu, daha maharetli davranan Alman blokuyla kader birliği etmeyi şerhlerin ehveni saymıştı. Ne çare ki bu şerh de ehven değildi. Almanya da genişle-

mek, yayılmak peşindeydi. Bunun ilk etabı olarak "Berlin-Bağdad mihveri"ni oluşturmayı plânlamıştı. Fakat başarılı olduğu takdirde plân bununla yetinmeyecekti. Bağdat, Almanlar için bir sığırama tahtası olacaktı ve İngiliz emperyalizmiyle yarışma, Hindistan üzerinde olacaktı.

Osmanlı İmparatorluğunun kendisine platonik gibi görünmüş olan Alman blokuna yaklaşmasının bir sebebi de politik ve coğrafi kaderde bir ortaklığın mevcut olmasaydı. Biz asırlardan beri Doğudaki büyük tehdidin baskısı altındaydık. Zamanla genişliyen Rusya, Avrupayı ve bu meyanda Almanya'yı tehdit etmeye başlamıştı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kararında pek göze görünmeyen, fakat nihai bir rol oynamış olan önemli bir faktör daha vardı: Başta Enver Paşa olduğu halde, İttihat ve Terakki'nin ileri gelenleri Almanyanın yenilmezliğine inanmışlardı.

Hürriyet inkılâbını başarmış olan Türk ordusu, o dönemde siyaset çukuruna saplanmış bulunuyordu. Subaylar askerî görevlerinden ziyade, siyasi partilerde hâkim yerler elde etmeye koyulmuşlardı. Bunların başında gelen Enver Paşa, Harbiye Nazırlığını yani fiilen ordumuzun başkomutanlığını ele geçirmişti. Siyasi nüfuzunu arttırmak ve "Âlem-i İslam" ütopyasında nüfuz kazanmak için bir de halife ve padişah damatlığını elde etmiştir. Böylece fiilen bütün iktidarı elinde toplamıştı. O kadar ki bir emrivaki halinde memleketi Cihan Harbine sokarken ne hükûmete ne de İttihat ve Terakki genel merkezine haber vermek lüzumunu duymuştu.

Bütün bu durumları uzaktan gören ve memleketin içine düşmekte olduğu uçurumu anlayan bir kişi vardı: Sofya elçiliğimiz Askerî Ataşesi Yarbay Mustafa Kemal. Mustafa Kemal, başlıca ordular gibi Alman ordusunu da yakından biliyor ve bu ordunun yenilmezliğine inanmıyordu. Üstelik, Fransa ve İngiltere'nin sahip oldukları maddî potansiyeli de çok yakından biliyordu. Onun hesaplarına göre harp Türkiye için daha o günden kaybedilmiş bulunuyordu. Sonraki olaylar gösteriyor ki Mustafa Kemal kaybedileceğine inandığı bu harpten sonra memleketin kaderi üzerinde düşünmeye ve hazırlanmaya, o günden düşünmeye başlamıştır. Bu vahim şartlar altında Türk ordusu, cibiliyetine yakışır bir şekilde 4 sene kahramanca savaştı. Kahramanlığın bu derecesini düşmanlarımız da beklemiyordu. Öyleki bütün kin ve öfkelere rağmen bu kahramanlığa duydukları hayranlığı ifadeden çekinmiyorlardı. Şüphe yok ki bu kahramanlıklar serisinin başında Çanakkale destanı geliyordu. Bu destanın kahramanı Albay Mustafa Kemal'in, milletin ümidi ve sevgilisi oluşu, o zaferle başlamıştır. Fakat bu münferit zaferlere rağmen,

harbin kaderi 1918 yılı başından itibaren belirmeye başlamıştı: Gerçi merkezî devletler hiçbir yerde bir meydan savaşı kaybetmemişlerdi. Fakat hesaba gelmez madde ve silâh üstünlüğü karşısında harbi başaramayan merkezî devletler tükenme haline girmişlerdi. Memleketimiz de bu grubun içindeydi. Nihayet kader, hükmünü icra etmişti ve başta Almanya olarak, merkezî devletler ve en sonra biz mütarekeye talip olmuştuk. Bu karar üzerine Talât Paşa başkanlığındaki kabine istifa etmiş ve yerine İzzet Paşa Kabinesi kurulmuştu.

O günleri Mustafa Kemal'in ağzından dinleyelim : — *Halep'te bulunduğum günler zarfında memleketin genel durumunu kendi kendime inceledim. Durum, şuydu: Mütteliklerimiz ve biz partiyi kaybetmiştik. Fakat Türkiye için mesele, bütün varlığını kaybetmeye varacak kadar korkunçtu. O tarihte düşünülecek şey kaybolduğuna şüphe kalmayan partiyi kazanmak olamazdı. Sadece varlığımızı korumak için en çabuk ve kesin çarelere başvurmakta tereddüt etmemeliydik. Hatta bu uğurda bütün mütteliklerimizden ayrı olarak gerekirse kendimizin vaziyet alması zorunlu olabilirdi. Halbuki, harbi bu neticeye sürükleyen o günkü kabineden böyle bir şey beklemek yersizdi. Derhal bu kabineyi düşürmek, onun yerine benim düşündüğüm tarzda iş görebilir yeni bir kabineyi iktidar mevkiine getirmek gereğine inandım. Şunu da ilave etmeliyim ki tasavvurlarımı tatbik edebilmek için bu yeni kabinede mutlaka bütün ordunun kumandasının bana verilmesi gerektiğine kanaat getirmiş bulunuyordum. Vaziyet buhranlı olduğundan ve alınacak tedbirlerin çok ciddî va acele olması lâzım geldiğinden bu mütalâamı telgrafla padişah Vahdettin'e bildirdim. Yeni kabine için sadrazam olarak İzzet Paşa'ya, Nezaretlere de başka arkadaşların isimlerini tavsiye ettim. Aynı telgrafla kendimin de kabinede Harbiye Nazırı olarak bulundurulmaktığı, çok samimî bir dille istedim.*

Çok geçmedi, Talât Paşa kabinesi istifa etti; İzzet Paşa'nın reisliğinde yeni kabine kuruldu. Bu teşekkülün benim telgrafımla ilgili olup olmadığı hakkında birşey diyemem, ancak tavsiye ettiğim arkadaşların önemlileri kabineye girmişlerdi. Yeni kabine-nin kuruluşundan sonra sadrazam paşadan aldığım telgraf hatırımda kaldığına göre şu cümleyle bitiyordu: "Barıştan sonra bize katılmanız Tanrı'dan umulur."

Bir telgrafla verdiğim cevapta şunları anlatmaya çalıştım: Ben barışın çabuk gelmeyeceğini, sulha kadar çok buhranlı ve mühim durumlar karşısında kalacağımızı ve bu zorluklar içinde vatanıma çok hizmetler yapmakabil olduğunu bildiğim içindir ki Harbiye Nezareti makamını istemiştim. Yoksa sulha erişildikten sonra Harbiye Nezareti vazifelerini benden çok mükemmel ifa edecek kıymetli zatlar bulunduğunu bildirdim."

Bir rivayete göre İzzet Paşa, padişahla kendi arasına kimsenin girmesini istemediğinden Mustafa Kemal'i kabinesine almamıştı sadece kendisini

büsbütün gücendirmemek için “Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı’na” tayin etmişti. O günlerde başkomutan vekili olan Enver Paşa şunu söylemişti: “Kuvvetli bir kabine lâzımdır. Orduyu Mustafa Kemal Paşadan başkası idare edemez.”

Bitmiş tükenmiş olan ve ancak olağanüstü ve insanüstü bir güç toparlanması ile kurtarılabilir olan memleketin durumunda İzzet Paşa’nın yapabileceği fazla birşey yoktu. Tek ümit olarak Wilson’un o tarihlerde ilân ettiği ve insaniyetçi bir eda taşıyan 14 maddelik programına güveniliyordu. Bu programın özellikle 13. maddesi Osmanlı İmparatorluğu’nu ilgilendiriyordu.

Bu maddenin şekli şöyleydi. : *“Şimdilik Osmanlı İmparatorluğu’nun Türk olan kısımlarına katî bir hâkimiyet hakkı verilmesi fakat bugün Türk boyunduruğunda bulunan diğer milliyetlere tam bir güven içinde kalmaları ve zahmetsiz olarak gelişmeleri imkânının güvence altına alınması, Çanakkale Boğazı’nın milletlerarası güvence altında bütün milletlerin ticaret gemilerinin serbestçe geçmeleri için açık kalması.”*

Rauf Bey’in başkanlığında mütareke müzakerelerine gönderilen heyete hükûmetçe verilen direktifin esası da buydu. Şu var ki İngilizler bundan çok daha ağır şartlar ileri sürerek direniyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu’nun harbe devam edemeyeceğinden emindiler. Böylece Mondros’ta mütareke imzalandı. Bu mütarekenin en vahim şartı şuydu: **“Müttefikler kendilerinin güvenliği bakımından lüzumlu görecekları topraklarımıza asker çıkarabileceklerdi.”** Bu vahim şartın felâketli uygulaması az sonra başladı. İstanbul işgal edildi ve 15 Mayıs 1919’da İzmir Yunanlılara peşkeş çekildi. Böylece memleketin yalnız bağımsızlığı değil, varlığı da tehlikeye atılmış oluyordu. Binlerce yıllık tarihinde esir yaşamamış olan bir milletin bu koşullar altında verebileceği tek karar vardı. “Ya bağımsızlık ya ölüm”, işte Türk milletini, tarife sığmaz menfi koşullar altında galip devletlere karşı bir millî cihat kararına götürmüş olan budur.

MECLİS KURULUNCAYA KADAR DÜŞÜNCE GRUPLARI VE MOTİFLERİ

Dört yıllık cihan harbi sonunda milletimiz, tam anlamıyla bitkindi. Bütün kaynaklarımız tükenmişti, milyonu aşan şehit vermiştik, evlerine dönebilenlerin çoğu da hasta, sakat, yaralı ve daha fenası ümitsizdi. İşte bu tablo içinde birtakım düşünce odakları ortaya çıkmıştı. Bunların çoğunu hıyanetten ziyade aczde aramamız gerekir. “Denize düşen yılana sarılır.” Çare arayanların düşüncelerini şu gruplarda toplayabiliriz.

1 – Kaderciler : Bunlara göre “İlâhî takdir” böyleymiş, buna karşı durulamazdı. Çektiklerimiz yolsuzluklarımızdan geliyor. Şimdi teslimiyetle kadere boyun eymeliyiz.

2 – İslâmî-Doğuya yönelik ütöpik ümit odakları : Bunlara göre biz yenilmiştik ama, dünyadaki üç yüz milyon Müslüman bizi desteklemekteydi. Bir teselliden ileriye geçmeyen bu ümidi taşıyanlar şunu unutuyorlardı ki İslâm âlemi denen ülkelerin bir kısmı bizden sökülüp bağımsızlıklarına kavuşmak istiyorlardı. Hatta şu amaçla Hicaz’da, Suriye’de ordumuzu arkadan hançerleyenler çıkmıştı. Bu İslâmcı grubun bir kısmına göre, zaten çektiklerimiz Batı denen Hıristiyan âlemine yönelmemizden geliyordu. Şimdi yolumuzu düzeltmek, Doğu âlemiyle sıkı bir işbirliğine girişmek lâzımdır. Bu vesileyle hatırlamalıyız ki, çağdaşlaşmamızı bir asır geri bırakmış olan bu Batı aleyhtarlığı çok tehlikeli bir peşin hükme dayanmaktadır. Bunlara göre Batıya yönelmek batağa gitmekti; ve bu hareket “bizi, biz olmaktan çıkaracaktı.” Bu düşünceyi bir kısım yüksek mevkilere gelmiş şahsiyetlerde de görmüşüzdür. I. Meclisteki mücadelelerin bir kısmı bu motiften doğuyordu. Oysa Batılılaşma sadece çağdaşlaşma demektir ve biz yaşayabilmek için Batılılaşmaya mecburuz. Bu fikre karşı olanlar Batı’nın, Fransa veya Almanya’nın tekelinde olduğunu sanmaktadırlar. Oysa Batı dünya görüşü, şu dört unsurun toplamından ibarettir.

- a) Başta “greko-latin” olmak üzere kadim kültürlerin rüsûbu,
- b) Rönesans hareketi,
- c) Büyük Fransız İhtilâli,
- d) Müspet İlimler.

İşte biz yaşayabilmek için bu dünya görüşünü benimsemek ve böylece çağdaşlaşmak zorundaydık. Bu fikri bütün kesinliğiyle Mustafa Kemal temsil ediyordu.

3 – Türkiye’nin çökemeyeceğini Kuran’da bulduklarını sananlar. Bunlar diyorlar ki Kuran’da Tanrı İslâmiyeti koruyacağını bildirmektedir. Bu korumaya görevinde tek bağımsız Müslüman memleket, Türkiye’dir, şu halde Allah kelâmına göre Türkiye batamaz, çökemezdi.

4 – Siyasetçiler grubu : Silâhımız elimizden alınmış, ordularımız dağıtılmıştı. Artık askerî bir direniş düşünülmezdi. Şu halde ne yapmalıydı? Onlar diyorlardı ki “siyaset yapalım”. Bunlara göre düşmanlarımızın aralarını açmalıydı. Bu maksatla bazılarına tavizler vermeliydik ve karşımızdakileri birbirine düşman etmeliydik. Bunun adına “siyaset yapmak” diyorlardı.

5 – Dıştan korumacı arayanlar : O günkü koşullara göre kendi başımıza yaşayamazdık. Maddî imkânlar tükenmişti, yaşasak bile iç ihtilâflar bizi çöktürdü. Şu halde dıştan bir koruyucu ve ıslahatçı aramalıydık.

6 – Mandacılar : Bir dış devletin himayesine sığınmak lâzımdı. Bu düşüncede olanların kimisi, İngiliz mandasını, kimisi de Amerika mandasını istiyordu.

7 – Nihayet yer yer millî haysiyeti koruma grupları teşekkül etmeğe başlıyordu. Bunlar mevzî de olsalar, bir canlılık alâmetiydi, bir ümit ışığıydı, yaşama iradesiydi. İşte o günlerde memleketin moral tablosu aşağı yukarı bundan ibaretti.

Şimdi mütarekeden, meclisin açılışına kadar olan olaylara topluca bir göz atalım.

O günlerde Yıldırım Orduları Kumandanı olan Alman Generali Liman von Sanders görevini şu mektupla Mustafa Kemal'e devrediyor:

“Ekselans, siz harp cephelerinde. Arıburnunda, Anafartalarda çok yakından tanıdığım kumandansınız. Aramızda belki bazı olaylar geçmiştir. Fakat bunlar bizi birbirimize daha iyi tanıtmış oldular. Kalben dost olduğumuzu sanıyorum. Bugün Türkiye'yi terke zorlanırken, emrim altındaki orduları Türkiye'ye geldiğim zamandan beri takdir ettiğim bir kumandana tevdi ediyorum. İçinde bulunduğumuz genel felâket içinde bedbahlık duymamak mümkün değildir. Ben yalnız bir şeyle teselli buluyorum: Kumandayı size emanet etmek. Bu dakikadan itibaren emir sizindir.”

Yıldırım Orduları Komutanlığını devralan Mustafa Kemal o gün şunları söylemişti :

“Yüce Osmanlı Devleti bu mütarekeyle kendisini kayıtsız şartsız düşmanlara teslim etmiştir. Ben yapılan mütarekenin sakatlığını gördüm, bu sakat noktaların düzeltilmesine çalışmak lüzumuna inanarak ilgili makamlara bildirdim. Mütareke metni olduğu gibi uygulandığı takdirde, memleketin baştan sonuna kadar işgal ve istilâya maruz olduğu kanaatini bildirdim.”

Şimdi sırasıyla o günlerin olaylarına bir göz atalım;[*]

5 Kasım 1918'de Kars'ta düşman işgalini önlemek üzere bir “Kars Millî İslâm Şurası” kuruluyor.

6 Kasım 1918'de Mustafa Kemal İskenderun'a çıkacak düşmana ateş edilmesi emrini veriyor.

* Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, 1983 Ankara

20 Kasım 1918 : İstanbul'da "Osmanlı Sulh ve Selâmet Fırkası" adıyla bir parti kuruluyor. Bu partinin programı pasif direnmedir.

29 Kasım 1918: "Millî Kongre" namıyla bir kuruluş meydana geliyor.

1 Aralık 1918: İzmir'de "İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti" kuruluyor.

2 Aralık 1918: Edirne'de "Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi" derneği kuruluyor.

4 Aralık 1918'de İstanbul'da "Vilâyat-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti" kuruluyor. (Bu kuruluş, Erzurum Kongresi'nin çekirdeğini teşkil eder.)

Aynı gün "Wilson Prensipleri Cemiyeti" bir mektup yayınlıyor. Bu mektupta Türk çoğunluğunun oturduğu yerlerin işgal edilmemesi ileri sürülüyor.

10 Aralık 1918'de Trabzon'da Millî Mücadeleyi destekleyen "İstikbal Gazetesi" çıkmaya başlıyor.

21 Aralık 1918'de "Kilikyalılar Cemiyeti" kuruluyor.

28 Aralık 1918'de Kâzım Karabekir Paşa Tekirdağ'dan 14. Kolordu Kumandanlığına getiriliyor.

29 Aralık 1918'de İsmet Bey "Sulh Hazırlıkları Komisyonuna" tayin ediliyor.

8 Şubat 1919'da General Frans Despere adındaki bir çılgın Fransız, kahraman rolüne çıkarak beyaz bir at üstünde İstanbul'da gösteriş yapıyor. Türkler kan ağlıyor. Ertesi gün Süleyman Nazif, Hadisat Gazetesin'de "Kara Bir Gün" başlığı altındaki yazısında şiddetli bir tepki gösteriyor.

12 Şubat 1919 : Trabzon'da Muhafaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti" kuruluyor ve bu dernek 23 Şubat'ta ilk kongresini yapıyor. 25 Şubat 1919 : Tokat'ta "Tokat Müdafaa-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti" kuruluyor.

26 Şubat 1919 : Boghos Nubar Paşa müttefiklere başvurarak İzmir'i istiyor.

3 Mart 1919 : "Vilâyat-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti" kuruluyor.

6 Mart 1919 : İstanbul'da "Vahdet-i Millîye Heyeti (Cemiyeti)" kuruluyor.

9 Mart 1919 : Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin beyannamesi yayımlanıyor. Bu beyannamede şu tarihî cümle yer alıyor:

“Bu toprakların gerçek sahiplerinin kim olduğunu memleketin her tarafında görünen minareler, kümbetler gibi dinî ve millî anıtlar açık bir dille gösteriyorlar”.

10 Mart 1919 : İstanbul’da Sait Halim Paşa, Musa Kâzım, Menemenli Rifat, Halil Menteşe, Fethi Bey, Ahmet Ağaoğlu tutuklanıyor.

7 Nisan 1919 : Fransızlar Beyazıt’taki Askerî Misafirhaneyi işgal ediyorlar. Çarpışmada şehitler veriyoruz.

9 Nisan 1919: Karabekir Paşa Erzurum’da 15. Kolordu Komutanlığına atanıyor.

13 Nisan 1919 : İngilizler Kars’ı işgal ediyor.

16 Nisan 1919 : Fransızlar Afyon’u işgal ediyor.

24 Nisan 1919 : İtalyanlar Konya’yı işgal ediyor.

29 Nisan 1919 : Harbiye Nazırı Şakir Paşa Mustafa Kemal’i çağırarak, Türklerin Rumlara yaptığı baskıyı yerinde incelemek üzere Karadeniz bölgesine müfettiş olarak gönderileceğini bildiriyor. Bu hayırlı haber, Mustafa Kemal’in günlerden beri beklediği bir gelişmedir. O Millî Mücadelenin liderliğini üstlenmeye kararlıdır. Şimdi eline bir kanunî fırsat da geçmektedir. Bu tayin biraz da o’nun İstanbul’da kalmasından çekinenlerin eseridir. Ama Mustafa Kemal, umduğuna kavuşmuştur. Bu tayin kararı 30 Nisan 1919’da padişah tarafından onaylanıyor. Artık onun yeni unvanı “9. Ordu Kıtaları Müfettişi”dir. Mustafa Kemal bu tayin kararnamesine kendi kararı yönünden bir cümle koydurmaya muvaffak olmuştur: Sadece 9. Ordu Kıtalarını değil, civar vilâyetlerdeki askerî birliklere ve mülkî amirlere emirler verebilecektir. Aynı gün İngilizler Kars’a birçok Ermeni getirerek bölgenin idaresini onlara veriyor.

2 Mayıs 1919 : İngiliz ve Fransız Başbakanları, İzmir’i işgal ettirmek üzere görüşmelere başlıyorlar.

9 Mayıs 1919 : İstanbul Patriği, Rumların Osmanlı Hükûmetiyle ilişkilerini kestiklerini ve Türk uyruğundan çıktıklarını açıklıyor.

11 Mayıs 1919 : Mustafa Kemal, yeni görev bölgesindeki valilere oralar-daki eşkıyaların miktarı hakkında soru soruyor.

11 Mayıs 1919 : İtalyanlar Marmaris ve Bodrumu işgal ediyorlar.

13 Mayıs 1919 : İzmir’e çıkacak Yunan kıtaları gemilere bindiriliyor, kıta komutanı o günkü bildirisinde şunu diyor:

“Esaret altında yaşayan kardeşlerimizi kurtarmaya gidiyoruz”. “Aynı gün, Venizelos, İzmir’in işgal edildiğine dair bildirisini bir kilisede okuyor.”

14 Mayıs 1919 : Foça ve Urla istihkâmları Yunan ve İngiliz kıtaları tarafından işgal ediliyor. Aynı gün İzmir’de “Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi” kuruluyor. İlk beyannamesi şöyle:

“Ey talihsiz Türk! Wilson prensipleri bahanesiyle senin hakkını elinden alıyorlar ve namusunu kirletiyorlar. Güya burada çok Rum varmış ve güya Türkler Yunanlıların gelişini sevinçle karşılamışlar, şimdi sana soruyorum. Burada Rum senden fazla mıdır? Yunan egemenliğini kabul ediyor musun? Artık kendini göster, mağatlıkta toplanalım.” O akşam İzmir’de muhteşem bir miting yapılıyor.

16 Mayıs 1919 : Mustafa Kemal Bandırma vapuruyla İstanbul’dan yola çıkıyor.

17 Mayıs 1919 : Mustafa Kemal İnebolu’ya varıyor.

18 Mayıs 1919 : Sinop’a varıyor.

19 Mayıs 1919 : Mustafa Kemal Samsun’a ayak basıyor. Bu tarih millî kurtuluşun başlangıcı, Dünya’nın “mazlum milletlerine” özgürlük güneşinin ufuklarda belirmediği bir çağın başlangıcıdır.

20 Mayıs 1919 : Mustafa Kemal, sadrazama şu telgrafi çekiyor: “İzmir’in işgali, yakından temasta bulunduğum milleti ve orduyu tasavvur edilemeyecek şekilde yaralamıştır. Ne millet ne de ordu, varlığına karşı yapılan bu saldırıyı kabul etmeyecektir.”

21 Mayıs 1919 : Mustafa Kemal Genelkurmay Başkanlığı’na şu telgrafi çekiyor : “Mütarekeden sonra bütün Rumlar Yunanlılık emeliyle her taraftan şımarıdığı gibi bu bölgede de Pontus Hükümeti’ni kurmak gibi bir safsata etrafında toplanmış ve tekmil Rum çeteleri siyasi bir şekilde dönüşmüştür.”

Mustafa Kemal aynı gün Kâzım Karabekir’e şu telgrafi çekiyor: “Genel durumumuzun almakta olduğu vahim şekilden çok üzgünüm, millete ve memlekete borçlu olduğumuz ve son vicdanî görevi yakından ve ortak çalışmayla yerine getirme düşüncesiyle bu son memuriyeti kabul ettim. Bir an önce zatiâlinize kavuşmak arzusundayım.”

22 Mayıs 1919 : Mustafa Kemal, Başbakanlığa şunu yazıyor : “Millet tekvücut olup millî hâkimiyet esasını ve Türklük duygusunu amaç edinmiştir.”

23 Mayıs 1919 : Sultanahmet'te iki yüz bin kişinin katıldığı bir miting yapılıyor.

21 Haziran 1919 : Amasya Genelgesi hazırlanıyor. Bu vesikada Mustafa Kemal'in yanında Ali Fuat Paşa, Rauf Bey ve Refet Bey'in imzaları bulunuyor.

22 Haziran 1919 : Mustafa Kemal Amasya'dan mülkî ve askerî makamlara şu genelgeyi yolluyor : *"Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikedir. Milletin bağımsızlığını yine milletin azmi ve kararı kurtaracaktır. Sivas'ta bir millî kongrenin acele toplanması kararlaştırılmıştır. Bunun için bütün vilâyetlerin her livasından, milletin güvenine mazhar üzer delegenin mümkün olan süratle yola çıkarılması icap ediyor. Her ihtimale karşı durumun bir millî sır halinde tutulması lâzımdır."*

Aynı gün Karabekir Paşa Harbiye Nezareti'ne bu telgrafi çekiyor : *"Mustafa Kemal Paşa'nın müfettişlikten alınması tehlike olacaktır."*

23 Haziran 1919 : Mustafa Kemal, Karabekir Paşa'ya şunu bildiriyor : *"İstanbul'da millî bağımsızlığın zevkinden yoksun bazılarının İngiliz esaretine girmekte sakınca görmedikleri anlaşılıyor. Onun için Anadolu'dan çıkacak sadanın etrafında olan bizler için bu millî vazifenin kutsal olduğu kanaati bir kere daha doğrulanıyor."*

Aynı gün İstanbul'da Bakanlar Kurulu şu kararı alıyor : *"Mustafa Kemal Paşa'nın azledilerek hiçbir resmî sıfatı katmamış olduğundan, tebliğlerinin resmî bir mahiyeti haiz olmadığına gerekenlere bildirilmesi kararlaştırılmıştır."*

26 Haziran 1919 : Mustafa Kemal Tokat'ta konuşmalarıyla Millî Mücadelenin gereğini anlatıyor. Oysa aynı gün Dahiliye Nazırı Ali Kemal şu bildiri yayınlıyor : *Millî ordu hazırlamak ve millî müdafaa girişimlerinde bulunmak felâkettir."*

27 Haziran 1919 : Konya'da bulunan Ordu Müfettişi Cemal Paşa, Mustafa Kemal'e katılıyor ve şöyle diyor : *"Bütün düşüncelerinize ve girişimlerinize katılıyorum."*

Aynı gün Ali Fuat Cebesoy şu bildiri yayınlıyor : *"İcabında mevki ve memuriyetinden ayrılarak bir millet ferdi olarak mübarek vatan ve mukaddes milletim uğrunda çalışmaya devam edeceğimi alenen taahhüt ediyorum."*

30 Haziran 1919 : Millî Milis Kuvvetlerimiz Aydın'ı geri alıyor.

3 Temmuz 1919 : Mustafa Kemal, yanında Rauf Bey olduğu halde Erzurum'a varıyor ve halk tarafından sevgiyle karşılanıyor.

3 Temmuz 1919 : O günlerde İstanbul Hükûmeti Millî Mücadele kahramanlarını "İttihatçı artığı" olarak gösteriyor ve bunların seferberlik yetkisi olmadığını bildiriyor. Buna karşı Karabekir Paşa şu genelgeyi yayınlıyor : *"Doğu'nun savunmasından ben sorumluyum, kanun bana, tehlike anında seferberlik ilân etmek yetkisini vermiştir. Kim olursa olsun, seferberlik emirlerine uymazsa harp divanına veririm."*

6 Temmuz 1919 : İstanbul Hükûmeti'nin geri gelmesi hakkındaki emrine Mustafa Kemal'in cevabı "Doğu illeri halkı arasından çıkıp gelmek hususundaki teklifinizi yerine getirmeden şahsî irademi kullanmayı manen ve maddeden memnu bulunuyorum."

9 Temmuz 1919 : Mustafa Kemal, padişaha askerlikten istifa ettiğini bildiriyor ve millete yayınlıyor! *"Bundan sonra kutsal millî gayemiz için her türlü fedakârlıkla çalışmak üzere, milletin göğsünde bir mücahit fert olarak bulunmakta olduğumu arz ve ilân ederim"*.

Aynı gün Rauf Bey şu genelgeyi yayımladı : *"Hakkını, toprağını istiklâlini, korumaya azmeyeleyen millî irade uğrunda, âciz bir fert sıfatıyla İstanbuldan çıktım. Mustafa Kemal Paşa hazretleriyle fikir arkadaşlarının millî cihadına katılıyorum. Mustafa Kemal Paşayla beraber sonuna kadar çalışmaya mukaddesatım üzerine yemin ettiğimi ilân ederim."*

9 Temmuz günü şu tarihî sahne cereyan ediyor:

Karabekir Paşa, Mustafa Kemal'i ziyareti sırasında hazırol vaziyette durarak şunu söylüyor! *"Ben ve kolordum emrinizdeyiz. Bundan sonra da ne emirleriniz olursa ifayı şeref bilirim."*

13 Temmuz 1919 : Karabekir, Mustafa Kemal'e şu telgrafi çekiyor : *"Hizmetleri ve fedakârlığı bütün cihanca kabul edilmiş olan ve ordu ve milletin övünme sebebi bulunan zâtî samilerinin istifaya mecburiyetlerinden dolayı şahsım ve kolordum son derece müteessirdir. Yalnız kutsal millî gayemiz için savaştan hiçbir an geri durulmayacağı hakkındaki vaadinizle müteselli olduğumuzu arz ile vatan ve milletimiz için her türlü mesaide Cenab-ı Hakkın başarılar ihsan buyurmasını diler ve kolordumun saygılarını sunarım."*

14 Temmuz 1919 : Erzurum'da yayınlanan "Al bayrak" gazetesi şunu yazıyor : *"Mustafa Kemal Paşa'nın Kumandanlık'tan istifası, bir azim ve iman vesikasıdır. Millette, henüz eski kanın sönmemiş olduğunu gösterir muazzam bir delildir."*

20 Temmuz 1919 : Mazhar Müfit, Mustafa Kemal'e soruyor:

— *Muvaffakiyet takdirinde, hükümet şekli ne olacak?*

— Mustafa Kemal'in cevabı *"Açıkça söyleyeyim zamanı gelince hükümet şekli, cumhuriyet olacaktır."*

22 Temmuz 1919 : Mustafa Kemal'in, İstanbul'da, Harbiye Nazırı Nazım Paşa'ya telgrafı: *"Siz ve arkadaşlarınız yerlerinizi namus erbabına ne kadar çabuk bırakırsanız belki, o ölçüde milletin başışına mazhar olursunuz."*

22 Temmuz 1919 : İstanbul'da, İngiliz ve Fransız yüksek komiserlerinin kararı : *"Mütareke tam uygulanacak, meşru olan Padişah desteklenecek ve her çeşit bağımsızlığa karşı konulacaktır."*

1 Ağustos 1919 : Karabekir Paşa'nın Harbiye Nazırı'na cevabı : *"Mustafa Kemal gibi memlekette namusu ve güzide hizmetleriyle tanınmış ve daha 20 gün önce memleketin yarısına kumanda etmiş bir zatın tevkifine kanunî bir sebep olmayacağını ve böyle bir tevkifin halk ve ordu gözünde iyi sayılmayacağı cihetle Mustafa Kemal Paşa'nın tevkifine hâl ve vaziyetin müsait olmadığını arz eylerim."*

5 Ağustos 1919 : Karabekir Paşa'nın Harbiye Nazırı'na telgrafı; *"Erzurum Kongresi'nde siyasî veya şahsî hiçbir tesirin mevcut olmadığı kesinlikle anlaşılmıştır. Endişe-i namus ve hayattan doğan millî cereyan galeyana halinde olup teskini için, biricik çare, Millet Meclisi'nin derhal toplanmasıdır. Bu olmadığı takdirde millî olayların kendiliğinden bu amaca varacağını arz ederim."*

7 Ağustos 1919 : Mustafa Kemal'in Erzurum Kongresi bittiği gün Mazhar Müfit'in hatıra defterine yazdırdıkları : *Zaferden sonra hükümet şekli Cumhuriyet olacaktır. Padişah ve hanedan hakkında zamanı gelince icap eden muamele yapılacaktır. Kadınların örtünmesi kalkacaktır, fes kalkacaktır. Medenî milletler gibi şapka giyilecektir."*

10 Ağustos 1919 : Halide Hanım'ın, Mustafa Kemal'e mektubu : *"Davamızda yardımcı olabilmesi için bölünme ve yok olma korkusu karşısında kendimizi Amerika'ya müracaata mecbur görüyoruz."*

27 Ağustos 1919 : Mustafa Kemal'in o gün arkadaşlarına söyledikleri : *"İstanbul, bir Amerikan mandasıdır tutturmuş gidiyor. Bu olmayacaktır. Türkiye tam bağımsızlığa sahip olacaktır. Bu gafiller sanıyorlar ki istenen mandada egemenliğimize ve vatan bütünlüğümüze dokunulmayacakmış. Böylesine Amerikalılar değil çocuklar bile güler. Hayır beyler hayır, manda yok. "Ya istiklâl ya ölüm var!"*

2 Eylül 1919 : Mustafa Kemal, Sivas'a geliyor.

3 Eylül 1919 : Mustafa Kemal'in, Ali Fuat Paşa'ya telgrafı : "Kumandayı katiyyen bırakmayınız."

9 Eylül 1919 : Ali Fuat Paşa'nın, Sivas Kongresi kararıyla "Garbî Anadolu, Umum Kuva-yi Milliye Kumandanlığı"na tayini.

26 Eylül 1919 : Konya valisinin kaçması üzerine Konya halkı toplanarak Vehbi Hoca'yı, vali vekili seçiyorlar.

27 Eylül 1919 : Asiler I. Bozkır ayaklanmasını yapıyorlar.

6 Ekim 1919 : Yunus Nadi Bey, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın teklifiyle Mustafa Kemal'le telgraf görüşmesi yapıyor. Maksat, millî heyetle (Heyet-i Temsiliye) İstanbul'u anlaştırmak.

7 Ekim 1919 : Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Mustafa Kemal'e telgrafı: "*Kabine sizinle aynı fikirde, millî iradenin hâkimiyetini kabul eder. Hükûmet, harice karşı millî iradeye ve temsil heyetine dayanacaktır.*"

16 Ekim 1919 : Mustafa Kemal Paşa'nın Temsil Heyeti üyeleriyle beraber Amasya'ya gelmesi.

20 Ekim 1919 : 2. Bozkır isyanı

22 Ekim 1919 : Amasya görüşmelerinin sona ermesi ve 5 adet protokolün imzalanması.

24 Ekim 1919 : Mustafa Kemal, Ruşen Eşref'e şu demeci veriyor : "*Dünya, milletimizin hayatına ya hürmet edip, onun birlik ve bağımsızlığını tasdik edecek ya da son topraklarımızı, son insanlarımızın kanıyla suladıktan sonra bütün bir milletin ölüsü üstünde redolunmuş istilâ hırsını tatmin etmek mecburiyetinde kalacaktır.*"

15 Mart 1920 : İstanbul'da 150 Türk aydınının tutuklanması.

16 Mart 1920 : İngiltere, Fransa ve İtalya Yüksek komiserlerin ortak bildirileriyle İstanbul'un askerî işgal altına alınacağı tebliğ ediliyor.

Aynı gün Şehzadebaşı Karakolunda 6 erimiz şehit ediliyor, 15 erimiz yaralanıyor. Manastırlı Hamdi Efendi adında bir telgrafçı İstanbul'un işgal edildiğini Mustafa Kemal'e bildiriyor. O gün bu işgale karşı Mustafa Kemal'in yabancı devletlere gönderdiği protesto "*Osmanlı milletinin siyâsî egemenliğine ve özgürlüğüne indirilen bu son darbe, hayatını ne pahasına olursa olsun savunmaya azmetmiş olan biz Osmanlılardan ziyade XX. medeniyet asrının kutsal saydığı*

bütün esaslara özgürlük, milliyet, vatan duyguları gibi bugünün insan toplumuna esas olan bütün ilkelere ve bunları oluşturan insanlığın umumî vicdanına yöneliktir.

O gün Mustafa Kemal Paşa, millete şu bildiriği yayınlıyor “Bugün İstanbul’u zorla işgal etmek suretiyle Osmanlı Devleti’nin 100 yıllık hayat ve egemenliğine son verildi. Yani Türk milleti, medenî kabiliyetinin, yaşama ve bağımsızlık hakkının savunmasına davet edildi.”

18 Mart 1920 : Millet Meclisi son toplantısını yapıyor.

Yunus Nadi’nin çıkardığı “Yeni Gün” gazetesinin, matbaası İngilizler tarafından basılıyor.

19 Mart 1920 : Mustafa Kemal, Ankara’da bir Meclis toplanması yolunda acele seçim yapılması için vilâyetlere ve komutanlara genelge yolluyor.

20 Mart 1920 : İsmet Paşa, İstanbul’dan tekrar Ankara’ya dönüyor.

27 Mart 1920 : İngilizler, Ali Sait Paşa, Süleyman Nazif, Ebüzziya, Celâl Nuri, Ali Çetinkaya, Ahmet Emin’i Malta’ya sürüyorlar.

6 Nisan 1920 : Ankara’da, “Anadolu Ajansı” kuruluyor.

10 Nisan 1920 : Ankara Müftüsü Rıfat Efendi, Dürrizadenin fetvasına aksi fetva veriyor.

21 Nisan 1920 : Mustafa Kemal vilayetlere Meclis’in 23 Nisan’da toplanacağını bildiriyor.

23 Nisan 1920 : Ankara’da T.B.M.M. açılıyor.

BİRİNCİ MECLİSİN YAPISI

23 Nisan 1920’de toplanmış olan Birinci Meclis, son Osmanlı Meclisi’nin dağılması üzerine Ankara’ya katılımlarla yeni seçilip gelenlerden kurulmuştu. Bu seçim formalite bakımından demokratik ve nizamî değildi. Fakat halkın güven ve sevgisini kazanmış ve her fedakârlığa hazır vatanseverlerden kurulmuştu. Onları birleştiren tek fikir memleketin istilâdan kurtarılmasıydı. Meclisin terkibine bakarsak okumuş kişiler eşraf sınıfı ve ilmiye mensuplarının çoğunlukta olduğu görülür. Okumuş grupta akademik öğretim görmüş olanlar azınlıktaydı, hatta parmakla gösterilecek kadar azdır. Bunlar harbiye, inülkiye ve pekaz sayıda tıbbiyelidir. Fakat kendi kendini yetiştirmişler çoğunlukta idi. Bunlar için meclis bir aktif rolünü oynamıştır: Atatürk’ün baş öğretmen olduğu bin okul!

Bu meclis yaşamından sonra içlerinden yüksek düzeyde fikir adamlarının ortaya çıktığı görülmüştür.

Menşe ne olursa olsun bu meclisin üyeleri tarihî görevlerini kahramanlıkla yerine getirmişlerdir.

Şimdi Meclisteki meslek gruplarını analım :

İlmiye Sınıfı

Abdullah Faik Çopurlu
 Mehmet Hamdi İzgi
 Ali Rıza Özdarende
 Hacı Âtıl
 Hacı Mustafa Beyman
 Şemsettin Bayramoğlu
 Ahmet Şükrü Yavuz Yılmaz
 Esat İleri
 Ahmet Fevzi Erdem
 Ahmet Nuri
 Ali Rıza Acara
 Abdullah Sabri Aytaç
 Halil Hulûsi Ermiş
 Mustafa Fehmi Gerçeker
 Şeyh Servet Akdağ
 Said Üçok
 Tahir Aşık Musuloğlu
 Hacı Tevfik Durlanık
 Hasan Tokcan
 Mazlum Baba Babalım
 Diyab Ağa Yıldırım
 Mustafa Ağa Öztürk
 Abdülhamit Hamdi
 Osman Fevzi Topçu
 Şeyh Hacı Fevzi Baysoy
 Mehmet Salih Yeşiloğlu
 Nusret Son
 Abdullah Azmi Torun
 Hacı Veli Bayraktar
 Halil İbrahim Sipahi
 Mehmet Niyazi Çamzade (Çamoğlu)
 Mustafa Hilmi Soydan
 Hacı Mustafa Sabri Baysan
 Halil Hulki Aydın
 Bekir Sıtkı Ocak

Mehmed Hulûsi Akyol
 Mustafa Tâki Doğruyol
 Abdurrahman Lâmi Hocasade Ersoy
 Hafız Mehmet Şahin
 Ali Rıza Ataşık
 Hacı Sabri Güney
 Naim Ulusal
 Hafız İbrahim Demiralay
 Hüseyin Hüsnü Özdamar
 Hüseyin Hüsnü Işık
 Hacı Süleyman Bilgin
 Hafız Abdullah Tezemir
 İsmail Şükrü Çelikalay
 Mustafa Hulusi Çalgüner
 Nebil Yurteri
 Ali Sururi Tönük
 Mustafa Atay
 Abdülgafur İştan
 Hasan Basri Çantay
 Hulusi Erdemir
 Mehmet Âlim Çınar
 Cemalettin Çelebioğlu
 Müfit Kurutluoğlu
 Abdülhalim Çelebi
 Hacı Bekir Sümer
 Hulusi Gökse
 Mehmet Vehbi Çelik
 Mustafa Kâzım Gökse
 Ömer Vehbi Büyükyalvaç
 Rifat Saatçı
 Şeyh Seyfi Aydın
 Mustafa Fevzi Bilgili
 Refet Seçkin
 Rifat Börekçi

Askerler

Gazi Mustafa Kemal Paşa
 Hamdi Apaydın
 Ömer Lütfü Yasan
 Ali Fuat Pş. Cebesoy
 Hilmi B.
 Cami Baykut
 Arif Özdemir
 Cevat Abbas Gürer
 Yusuf İzzet Pş.
 Necati Kurtuluş
 Süleyman Boşnak
 İhsan Eryavuz
 Rasim Öztekin
 Müştak Torbo
 Hasan Hayri Kanko
 Mustafa Zeki Saltuk
 Ramiz Tan
 Hacı Şükrü Aydınadağ
 Kadir Ahmet Kürkçü
 Cafer Tayyar Eğilmez
 İsmet B. (Pş.) İnönü
 Kâzım Karabekir (Pş.)
 Halil Işık
 Zihni Orhan
 Eyüp Sabri Akgöl
 Ziya
 İhsan Sağlam
 Mustafa Vasfi Süsoy
 Hüsrev Gerede

Hüsrev Sami Kızıldoğan
 Kılıç Ali (Kılıç)
 Ali Vasif Telli
 Cemal (Pş.) Mersinli
 Mehmet Ferit Tek
 Ahmet Şükrü Oğuz
 Ali Fethi Okyar
 Ali Rıza Bebe
 Refet (Pş.) Bele
 Ali Çetinkaya
 Hulûsi Kutluoğlu
 Ömer Lütfü Argeşo
 Memduh Necdet Erberk
 Kâzım Pş. Özalp
 Cavid Erdel
 Fevzi Pş. (Mareşal) Çakmak
 Mahmud Hendek
 Fahrettin B. (Pş.) Altay
 Hakkı Paşa Sütekin
 Reşit B.
 Rıza Vamık Uras
 Hayri Sığırıcı
 Hüseyin Rauf Orbay
 Abdülğani Ensari
 Vasif Karakol
 Recai Baykal
 Sabri Nemlizade
 Ali Saib Ursavaş
 İsmail Fazıl (Pş.) Cebesoy

Eğitimci Sınıfı

Hamdullah Suphi Tanrıöver
 Hacı Memed Önay
 Ali Ulvi
 İsmail Suphi Soysalhoğlu
 Emin Gevelioğlu
 Hamdi Yalman
 Behçet Kutlu
 Dursun Yalvaç
 Hakkı Behiç Bayiç
 Kadri Üçok
 Mustafa Akif Tüten
 Kâzım Vehbi Oral
 Süleyman Necati Güneri
 Ziyaettin Gözübüyük
 Neşet Özeran

Mehmet Vehbi Bolak
 Ahmed Hilmi Kalaç
 Remzi Akgöz
 Besim Atalay
 Cevdet İzrab (Barlas)
 Ziya Hurşit
 Mustafa Soylu
 Yasin Haşimoğlu (Akdağ)
 Mustafa Necati Uğural
 Şerif Avkan
 Rasim Başara
 Mustafa Lütfi Azer
 Celalettin Aykar
 Hacı Hayali

İktisat Mensubu

Mahmut Celâl Bayar
 Hasan Saka
 Bahri Tathoğlu
 Zamir Damar Arıkoğlu
 Şakir Kınacı
 Sadık Ünver
 Edib Dinç
 Hafız Hamdi Dumrul
 Derviş Sefüncü
 Nuri Aksu
 Şükrü Fırat
 Necib Buldanlıoğlu
 Asım Vasfi Mühürdaroğlu
 Ali Cenani

Hasan Fehmi Ataç
 Ruşen Oktar
 Ziya Tuğlu
 Mazhar Müfit Kansu
 Sami Arkan
 Sırrı Belloğlu
 Fahrettin Erdoğan
 Rüştü Çolakoğlu
 Osman Uşşaklı
 Bekir Kocaoğlu
 Rıza Silsüpür
 Ragıp Soysal
 Mustafa Vehbi Çorakçı.

Diplomasi

Atıf Tüzün
 Hacim Muhittin Çarıklı
 Zekâi Apaydın
 Bekir Sami Kunduh
 Ahmet Rüstem
 Ali Vefa Seymanlı
 Akif Beyazıt
 Faik Öztrak
 Fevzi Pirinçcioğlu
 Muhittin Çötelî
 Mahmut Sıgnak
 Mehmet Emin
 Necip Soydan
 Emin Lekili
 Tevfik Kütükbaşı
 Mehmet Celâl
 Fikri Faik Güngören
 Mehmet Şükrü Üçüncüoğlu
 Veysel Rıza
 İsmail Remzi Berkün
 Mehmet Nadir Süldür
 Ahmet Muhtar
 Hacı Arif Marlalı
 Tahsin Uzer
 Fuat Carım
 Hamdi Namık Gör
 Mesud Benli

Cemil Altay
 Osman Özgen
 Sadettin Özsan
 Hacı Nuri Bayram
 Salih Atalay
 İzzet Genç
 Rifat Arkun
 Şeyh Şükrü Keskin
 Tevfik Demiroğlu
 Ahmed Baydar

Hukuk Mensupları

Halil İbrahim Özkaya
 Rasih Kaplan
 Hamit Karaosmanoğlu
 Şevket Candemir
 Veliyüttin Saltıkgil
 Hasan Fehmi Kokay
 Muhittin Baha Pars
 Osman Nuri Özpaz
 Hasan Fehmi Çorluzade
 Nafiz Özalp
 Neşet Akkor
 Ferit Törüm Küney
 Yusuf Başkaya
 Abdülhak Tefvik Gençtürk
 Mehmet Şeref Aykut
 Mustafa Şükrü Çağlayan
 Rasim Tekin
 Mustafa Kemal Güney
 Celâlettin Arif
 Hüseyin Avni Ulaş
 Mustafa Durak Sakarya
 Celâl Nuri İleri
 Tufan Ülker
 Haydar Lütfi Aslan
 Hacı Tahir Kucur

Ahmet Mazhar Akifoğlu
 Halil Hilmi Bozca
 Mehmet Şükrü Koç
 Murad Pala
 Sabri Dura
 Sabit Gözügeçgel
 Cevdet Seçkin
 Sadık Savtekin
 Arif Baysal
 Kâzım Hüsnü
 Refik Koraltan
 Haydar B.
 İbrahim Şevki
 Necati Memişoğlu
 Lütfi Evliyaoğlu
 Sıtkı Gür
 Apdülğani Ertan
 Mahmut Sait Yetgin
 Abidin
 Refik Şevket İnce
 Hakkı Hami Ulukan
 Şevket Peker
 Emin Paşa Marşan
 Hafız Mehmet Engin
 Nebizade Hamdi Ülkümen

Memur Sınıfı

Mehmet Ragıp Topala
 Ömer Mümtaz Tanbi
 Hasan Tahsin Sürenkök
 Mustafa İbrişim
 Mehmet Emin Arkut
 Tahsin San
 Süleyman Sudi Acarbay
 Şevket Beyazıt
 Hüseyin Hüsnü
 Resul Bey
 Sadullah Eren
 Vehbi Öztekin
 Yusuf Ziya Koçoğlu
 Hacı Abdülvehap Ömer
 Haşim Apaydın
 İsmet Eker

Hacı Feyzi Celayer
 Hüseyin Gökçelik
 Naci Karaali
 Hasan Tahsin Berk
 İbrahim Hakkı Akgün
 Nüzhet Saraçoğlu
 Sırrı Özata
 İsmail Arslan
 Ragıp Yoğun
 Hamdi Yılmaz
 Şeyh Fikri Ergün
 Şevki Göklevant
 Enver Tekand
 Mehmet Vasfi Seçer
 Abdülkadir Kemali Öğütçü
 Yahya Galip Kargı

Esat Özoğuz
 Peşe Yakup Hamdi Bozdağ
 Tahsin Hüdaioğlu
 Derviş Ural
 Esat Önen
 Hasan Tahsin Artık
 İbrahim Turhan
 Mithat Ulusal
 Necib Güven
 Ethem Fehmi Arslanlı
 Hacı Ahmed Hamdi Bilgin
 Hacı İlyas Sami Muş
 Osman Kadri Bingöl
 Ata "Mehmet Ataullah" Atay
 İbrahim Süreyya Yiğit

Reşat Kayalı
 Kadri Oktay
 Ziyaettin Basara
 Mehmed Sırrı Tayanç
 Nâzım Resmor
 Faik Akbay
 Hamit
 İzzet Eyüboğlu
 Pozan B.
 Emin Girdivan
 Hakkı Ungan
 Haydar Vaner
 Feyyaz Ali Üst
 Rıza Ersoy
 Süleyman Sırrı İçöz.

Ziraatçı Sınıfı

Ali Topçu
 Hilmi Bey
 Akif Sümer
 Memed Dinç
 Ziya Esen İsfandiyaroğlu
 Sadık Mumcu
 Mustafa Tavaslıoğlu
 Zülfü Tiğrel
 Faik Kaltakkıran
 Rüştü Bulduk
 Ahmet Dakse
 Osmanzade Hamdi Aksoy
 Hüseyin Aksu
 Ermin Sazak
 Yasin Kutluğ
 Halil İbrahim Gürsoy
 İbrahim Yörük
 Ali Rıza Ataman
 Hüseyin Çelik
 Hacı Bekir Ağa Fırat
 Hacı Garip Ağa Taner
 Reşit Ağar
 Arslantogöz Ata
 Hacı Mehmed Erten
 Rüstem Acar
 Hasip Aksöyek
 Rüştü Bozkurt
 Hamza Hayati Öztürk

İsmail Safa Özler
 Muhtar Fikri Göçün
 Yusuf Ziya Eraydın
 Kasım Dede
 Rıza Kotan
 Ömer Lütfü Ünlü
 Abdullah Karabine
 Hamdi (Mütevellioglu)
 Hasan Siddik Haydari
 Kâmil Mendenli
 Bahri Tatlıoğlu

Tıbbiye Mensupları

Eşref Akman
 Asım Sirel
 Mazhar Germen
 Refik Saydam
 Fuat Umay
 Tunalı Hilmi
 Emin Erkul
 Atf Köse
 Ali Haydar

Mustafa Darman
 Adnan Adıvar
 Mustafa Bengisu
 Suad Soyur
 Fikret Onuralp
 Mustafa Cantekin
 Abidin Atak
 Tevfik Rüştü Aras
 Rıza Nur

Teknik İşler Sınıfı

Osman Server B. Ahıska
 Numan (Usta)

BİRİNCİ MECLİS'TE FİKİR AKIMLARI

Hepsi vatansever, hepsi fedakâr olan ve tarihî bir görev yüklendiklerinin bilincinde olan Birinci Meclis üyeleri, şüphe yok, öteden beri memlekette yer etmiş fikir akımlarının etkisindeydiler. Zaman zaman egemenlik ve üstünlük kazanmış olan bu fikir akımları, İslâmcılık, Osmancılık, Türkçülük odaklarından geliyordu. Ayrıca hilâfet ve saltanat makamlarının dokunulmazlığını zorunlu gören gruplar yanında “kayıtsız şartsız ulusal egemenlik” tezine bağlı, o zaman sayıca küçük de olsa, bir grup bulunmaktaydı. Son yüzyılda İslamiyet, politik yorumlara tâbi tutulmuştu. Bunların kaynağı Kuran’da bulunan bir ayetin farklı yorumlara bağlanmasından geliyordu. Bu ayetin anlamı şuydu : “Kuru ve yaş hiçbir şey yoktur ki bu kitapta yer almamış olsun”.

Şüphe yok ki, gerçek dindarlar nazarında bunun anlamı iman ve ahlâk kurallarının tam olarak Kuran’da yer almış olmasıydı. Fakat çeşitli sebeplerle bu anlamla yetinilmemiş ve zaman zaman çok aykırı ve çok tehlikeli olabilecek yorumlar yapılmıştır. Öyle ki, dini politik maksatlarla kullanmak isteyen grupların bir kısmı, İslamcılığı emperyalist emellere vasıta etmek istemişler, başkanları diğer siyasi akımlar yolunda yorumlamışlar, bu suretle kutsal din, politika yoluna sürüklenmek istenmiştir. Kuran’da halifelik ve sultanlık kavramları olmadığı halde bu müesseseler dinin bir unsuru gibi gösterilmek istenmişti. Meclis’te de tabii bu fikre yatkın olanlar bulunuyordu. Ayrıca bu makamların lüzumuna, memleketin genel yönetimi bakımından ihtiyaç hissedilenler vardı.

Osmanlılık, özellikle Ziya Gökalp'ten sonra, yerini Türkçülüğe bırakmıştı. Fakat bunun nüansları vardı. Bütün Türkleri bir bayrak altında toplama idealini güdenlerin yanı sıra, Türk dünyasını manevî olarak ve ortak kültür mihrinde toplayıp birleştirmek isteyenler de vardı. Memleket, Birinci ve İkinci Meşrutiyet denemeleri, millet egemenliği ve demokrasiye yönelik bakımından bazı tecrübeler edinmişti. Fakat bu tecrübelerin sonucunu olumlu ya da olumsuz bulanlar vardı. Nihayet sosyal ve ekonomik görüşlerde farklar da beliriyordu. Rus İhtilali'nden sonra antiemperyalizm ve antikapitalizm hareketleri bütün dünyada olduğu gibi bizde de yankılar uyandırıyor. Aslına bakılırsa bizim ve Ruslar'ın antiemperyalizm görüşünde önemli ayrılık vardı. Bizim antiemperyalizm hareketimiz, evvelâ kendimize uygulanmıştı. Öyleki Misak-ı Milli'yle, millî hudutlarımız kesin olarak belirlenmiş bunun dışında bir emel beslememiz bertaraf edilmişti. Oysa Sovyetler'in antiemperyalizm tezi kendileri için yürürlükte değildi. Öyleki Rus olmayan birtakım unsurlar Rusya hududu içine zorlanmıştı. Antikapitalizm için de aynı şey söylenebilir. Sovyetler'de antikapitalizm, sadece kapitalist denen bir zümreye karşı olduğu halde Türkiye'de, sosyal karakterdeydi.

Birinci Meclis'teki fikir tartışmalarının bir odağı da, Batı dünya görüşü noktasındaki ayrılıklardı. Meclis'in önemli bir kısmına göre Batı'ya yönelik "bizi biz olmaktan çıkaracaktı". Onlara göre Batı dünya görüşü insanlığın değil, bir iki Batı memleketinin malıydı. Bugün dahi sürmekte olan bu tartışmaya açıklık kazandırabilmek için şunu söylemeliyiz: Batı dünya görüşü bir çağdaşlaşma olayıdır. Bu görüşün yapısında şu unsurlar bulunmaktadır.

- 1 – Kadim kültürlerin izleri;
- 2 – Bu kültürleri bir arayış ifade eden Rönesans hareketi;
- 3 – Büyük Fransız İhtilâli'yle ortaya çıkan, fakat dünyanın malı olacak olan özgürlük ve eşitlik ilkeleri;
- 4 – XIX. yüzyılın başından itibaren zaferden zafere, fetihten fete koşmakta olan müspet ilimler.

İşte, bunların toplamına çağdaşlık veya Batı dünya görüşü denmektedir. Atatürk ve ona paralel düşünener için bağımsızlığımızı kazansak bile çağdaşlaşmadan, o zaferi korumak mümkün değildir. Oysa karşı grup bundan çekiniyor. Türklüğümüzün ve Müslümanlığımızın bu fikirden zarar göreceğini sanıyor. Bunlar en tehlikeli çıkış olarak Batıdan müspet ilimlerin alınmasını gereksiz karşıyorlardı. Onlara göre andığımız ayet bütün müspet ilimle-

rin Kuran'da aranması gereğini doğuruyordu. Bazı gruplar daha da ileri gidiyorlardı. Meselâ Mevlâna'ya göre ilim iki türlüdür. Birisi insanın sağlığında elde edebileceği bilgiler ki Mevlâna bunlara maddî bilgiler diyor. Ona göre bu bilgiler aldatıcıdır, bir değeri yoktur. Asıl bilgi manevî ve ilahî olandır ki bu ancak öldükten sonra elde edilebilir.

İşte, bütün bu görüşlerin tabiatıyla Birinci Meclis'te yankılanması vardı. Hemen söylemeliyiz ki bu fikir ayrılıkları Birinci Meclis'in şahsiyetine ve kutsallığına ve mebusların iyi niyetine bir gölge düşürmemiştir. Bir ihanet bahis konusu değildi. Sadece engin bir tarihe malik olan bir milletin fertlerinde yerleşmiş fikir ve müşahadelerin bir iziydi bu.

Muhafazakâr zihniyette olanlar, hızlı bir çağdaşlaşmanın karşısında yer alıyorlar ve "mukaddesatı muhafaza" grubunu meydana getiriyorlardı.

Meclisteki muhalefetin bir kaynağı da şuydu :

Mustafa Kemal, tarihimizin en büyük başarısına erişmişti. Düşmanı yenmiş, yurdu kurtarmış, tam bağımsızlığı sağlamış, kapitülasyonları ortadan kaldırmıştı. Bu muazzam başarılarında elbette büyük meclisin özellikle önderi olan Mustafa Kemal'in şeref payı büyüktür. Bazı milletvekilleri bir insan için erişilmesi güç olan bu şerefli başarıların bir dikta rejimine götürmesi endişesi taşıyorlardı. Bir kısım muhalefet grupları ana grup olan Müdafaa-i Hukuka karşı zıt gruplar kuruyorlardı. Onların bir dayanağı daha vardı. O da Müdafaa-i Hukuk'un ve ondan doğmuş olan Halk Partisi'nin bir tatbikat programı bulunmamaktaydı. Onlar böyle bir program hazırlamak ihtiyacını ileri sürüyorlardı. Bu yüzden muhalefet ediyorlardı.

Mustafa Kemal'in bu fikir ayrılıklarına karşı sert bir tepki gösterdiği söylenemez. Ama o, tarihin sesini alan adamdır. Ve kendisini tarihî bir görevle sorumluluk altında hissediyordu. Bu sebeple devrim atılımları zorunlu, bunlar radikal olmalıydı ve kabil olduğu kadar kısa bir zaman sıkıştırılmıyordu. Fikir ayrılıkları bu mükellefiyetin karşısına çıktığı zaman Mustafa Kemal'in müsamahası da sona eriyordu. Bu yüzden Millî Mücadele'ye beraber başladığı, çok sevip, takdir ettiği bir kısım arkadaşlarından ayrılmayı kader ve tarih zorunlu hale getirmişti.

Mustafa Kemal'e göre yeni Türk milliyetçiliği dil ve tarih ve lâiklik odaklarına dayanmalıydı. Onun bu husustaki görüşlerini fazla radikal bulanlar da ayrı bir muhalefet grubu teşkil ediyorlardı. Fakat asıl ve sürekli muhalefet lâikliğin anlaşılışındaydı. Atatürk, lâiklikten şunu anlıyordu: Dinle siyaset birbirinden kesinlikle ayrılmalıydı.

Muhaliflere göre ise din siyasete de rehber olmalıydı.

Birçoğu tarihî kökenlerden gelen ve bugün de nice beyinlerde izleri görülen bu tartışmalarda Mustafa Kemal'in tutunduğu tavır Meclis'teki kendi konuşmalarından nakledeyim:

I. MECLİS'İN BÜYÜK ESERLERİ

23 Nisan 1920'de ilk toplantısını yapan ve adı Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak tarihe geçmiş olan Millet Meclisi'nin bir numaralı kararı şöyledir;

“Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bu kerre intihab edilen azalarla İstanbul Meclis-i Mebusanı'ndan iltihak eden azalardan müteşekkil bulunmasına karar verildi.”

Daha bu ilk toplantıda İstanbul'dan gelecek olan mebusların kabul şartları üzerine bazı tartışmalar geçmişti. Fakat sonunda işgal edilmiş olan İstanbul'dan çıkıp Ankara'ya gelebilen bütün mebusların Meclis'e kabulü kararlaştırıldı. Asıl tartışma bu yeni Meclis'in mahiyeti üzerinde olur. İstanbul'dan gelen mebuslar arasında bulunan bir hukuk profesörü (Celâlettin Arif) bu Meclis'in meşruiyeti için bir kanun mesnedine dayanması lüzumunu ileri sürmüştü. Bu zata göre Türk mevzuatında bununla ilgili bir hüküm yoktu. Ancak Fransız Anayasası'nda bulunan bir hükümden faydalanılabildi. Buna göre memleket işgal altına alınır ve Meclis zorla kapatılırsa kurtulabilen mebuslar bir araya gelerek meşru bir meclis teşkil edebilirlerdi. Bir takım samimî muhafazakârlar böyle bir meclisin meşru olabilmesi için Müslümanların halifesi ve milletin padişahı olan zatın muafakatını almak gerekirdi. Atatürk görülmemiş bir maharetle bu gibileri yatıştırmayı bildi ve dedi ki “İstanbul şeraitinin, Padişah ve halife ile ne alenî ne de hususî ve mahrem temasa müsait olmadığını izaha çalıştım. Böyle bir temasla ne anlamak istediğimizi sordum” ve milletin istiklâl ve tamamîyetini temin için çalışmakta olduğunu haber vermek için de buna hacet yoktur. Padişah ve halife olan zatın da bundan başka bir şey düşünmelerine imkân var mıdır? *

Atatürk bu çeşit itirazları ciddiye almıyordu. Çünkü onun nazarında bu yeni meclis olağanüstü yetkilerde kurulmuştu ve millet adına kurtuluş yolunda her kararı alabilirdi. Ve alınacak bütün kararlar meşru olurdu. Mustafa Kemal olağanüstü yetkiden şunu anlıyordu. Bu meclis hem yasama, hem yürütme hatta hem de yargı yetkisine haizdi. Gerçi bağımsız mahkemeler

* Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Atatürk, 1961 s. 86

olacaktı fakat meclis icabında yargı yetkisini de kullanacaktı. Nitekim ilk meclisin seçtiği komisyonlar arasında bir memur-u mukamat encümeni bulunmaktaydı. Bu encümen meclis adına suçlu görülen memurları muhake-me edebilecek ve cezalandırabilecekti. Ayrıca bu meclis kendi üyeleri arasın-dan olağanüstü yetkilerle İstiklâl Mahkemeleri kurabilecekti ve kurmuştur da. Bu suretle Meclis bütün yetkileri nefsinde toplamış oluyor. O günkü ola-ğanüstü koşullar altında başka türlü olması da mümkün değildi. Özellikle yürütme yetkisi Meclis'in elindeydi. Fakat hemen görüldü ki 300 ü aşkın üyeden kurulu görülen bir meclisin tümüyle yürütme yetkisini kullanması mümkün değildi. Bu zorunluluk altında Meclis 25 Nisan 1920'de şu beş nu-maralı kararı almıştı. "Kuvve-i icraiye teşkiline karar verildi."

Bu kararlar sonucunda 2 Mayıs 1920 tarihinde İcra Vekillerinin suret-i intihabına dair 3 numaralı kanun kabul edilmişti.

Dört maddeden ibaret olan bu kanun metni şöyledir:

"Madde 1 — Şeriye ve Evkaf, Sıhhiye ve Muavane-i İçtimaiye, İktisat (ticaret, sanayi, ziraat, orman ve maadin) Maarif, Adliye ve Mezahip, Ma-liye ve Rüsûmât ve Defter-i Hâkanî, Nafia, Dahiliye (Emniyet-i Umumiye, posta ve telgraf) Müdafa-i Milliyeye, Hariciye, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye işlerini görmek üzere Büyük Millet Meclisi'nin onbir zattan mürekkep bir icra vekilleri heyeti vardır.

Madde 2— İcra Vekilleri Büyük Millet Meclisi'nin ekseriyet-i mutlakası ile aralarından intihap olunur.

Madde 3— Her vekil deruhte ettiği umurun ifasında mensup olduğu encümenin rey-i istişaresini alabilir.

Madde 4— İcra Vekilleri arasında çıkacak ihtilâfi, Büyük Millet Meclisi halleder.

Görülüyor ki yeni hükûmet tamamiyle bir meclis hükûmeti olacaktır. Böylece bütün icraat meclis adına yapılmış olacaktır.

Bakanlar arasında çıkacak ihtilâfta meclisin hakem olması da bir yenilik-tir. Böylece yeni meclis bir kabine usulüne göre değil memleketin o günkü ihtiyaçlarına göre kurulmuş bulunuyordu. Bu ilk kabinede yeni iki bakanlık görülmektedir. Türk tarihinde ilk defa olarak sağlık işleri için özel bakanlık kurulmuş oluyordu. Ve yine tarihimizde ilk defa olarak savunma işlerimiz için iki bakanlık meydana getiriliyordu. Bunlardan Müdafaa-i Milliyeye Ba-kanlığı, ordunun cihazlandırılması işlerine bakacak fakat harbin idaresi özel

bir bakanlığa verilmiş olacaktı. Bu yeni bakanlık Erkân-ı Harbiye-i Umumiye adını alıyordu. Tahmin edilebilir ki savunma işlerinin bu iki bakanlığa ayrılmasının o günkü koşullarda özel bir sebebi de vardır. Atatürk, Ankara'ya gelişinden itibaren yanında bulunan Albay İsmet İnönü'ye fiilen, ordunun stratejik ve taktik işlerinin hazırlanmasını emanet etmişti. O günlerde Fevzi Paşa da, Ankara'ya gelmiş ve Meclise katılmıştı. Onun otoritesinden ve tecrübesinden de yararlanmak gerekiyordu. Böylece Müdafaa-i Milliye Bakanlığı kendisine verilmişti.

Meclis 5 Eylül 1920'de son derece dikkat çekici bir kanun daha kabul etmişti. Bu kanunun adı "Nisâb-ı Müzakere Kanunu" idi. Ve 18 numarayı taşıyordu. Bu kanunun maddeleri şöyleydi.

1 — Büyük Millet Meclisi, hilâfet ve saltanatın, vatan ve milletin istihlâs ve istiklâlinden ibaret olan gayesinin husulüne kadar şerait-i âtiye dairesinde müstemirren inikat eder.

Bu birinci madde şüphe yok Atatürk'ün ilhamıyla benimsenmişti ve bu madde Atatürk'ün zamanlama hususundaki dehasının canlı bir belgesidir. Atatürk daha 1907'de hilafeti de, saltanatı da kaldıracığını söylemişti. Fakat 1907'de bunun günü gelmemiş, memleketin alıştığı ve kalben bağlı olduğu hilâfet ve saltanata yer vermek ve mücadele hedefleri arasında onları kurtarmak amacını göz önünde tutmak zorundaydı. O günkü koşullarda milletin büyük çoğunluğu bu görüşteydi.

Kanunun öteki maddeleri şöyleydi.

Madde 2— Her livanın Büyük Millet Meclisi'nde mevcut miktar-ı azası intihap kanununun tayin eylediği miktardan aşağı tenezzül etmedikçe vukubulacak münhallere yeni aza intihap edilmez.

Bu madde o günkü koşullarda zorunluydu. Memleket sık sık seçimlere götürülemezdi.

Madde 3 — Büyük Millet Meclisi azasından senede 2 ay bilâmazeret, bilâfasıla Meclis'e devam etmeyenler Heyet-i Umumiye kararıyla müstafi ad-dolunurlar.

Madde 4 — Büyük Millet Meclisi azalığıyla memuriyet bir zat uhdesinde içtima edemez. Ancak heyet-i vekile azalığı ve Büyük Millet Meclisi'nin inzımam reyiyile, sefirlik, ordu ve kolordu kumandanlığı memuriyetlerinin meclis azalığıyla cemi caizdir.

Madde 5 — Her dâire-i intihabiyeden 5 aza intihabı itibariyle heyet-i mecmuasının bir fazlası nisâb-ı müzakeredir.

Madde 6 — Büyük Millet Meclisi azasına 4 ay için, 1250 lira tahsisat ve 4 ay hitamından devre-i içtimaiye nihayetine kadar Meclis'e devam edenlere şehri 100'er lira tazminat verilir.

Madde 7 — Büyük Millet Meclisi azasına senede bir defaya mahsus olmak üzere 4000 kuruş üzerinden azimet ve avdet harcırahı ita olunur.

Madde 8 — İstanbul Meclis-i Mebusan'ından, Büyük Millet Meclisi'ne iltihak eden azaya, tarih-i iltihakından itibaren şehri 100'er lira tazminat verilir.

Aynı yılın kasım ayının 4 günü bakanların seçimine dair kanunu değiştiren bir kanun kabulü 47 numarayı taşıyan bu kanunun metni şudur :

Madde 1 — Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin suret-i intihabına dair kanunun 2. maddesi berveç-i âti tadil edilmiştir.

Madde 2 — İcra Vekilleri Büyük Millet Meclisi reisinin meclis azalarından göstereceği namzetler meyanından ekseriyet-i mutlaka ile intihap olunur.

Bu kanunla bir yandan reylerin dağılması dolayısıyla bakan seçiminin güçleşmesi önleniyor öte yandan meclis başkanının yetkisi artırılmış oluyordu. Böylece Meclis'in başkanı Mustafa Kemal fiilen hem hükümet, hem devlet, hem de meclis başkanı oluyordu. O günün koşulları böyle bir yetki yoğunlaşmasını zorunlu kılıyordu.

Şimdi I. Meclis'in en önemli eserlerinden birisi olan Teşkilât-ı Esasiye Kanununa geliyoruz. Bu fiilen yeni devletimizin ilk anayasası oluyordu. Tarihi 20.1.1921, numarası 85'tir.

Bu tarihî metni aynıyle naklediyoruz:

Madde 1 — Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Yönetim usûlü halkın mukadderatını kendisinin ve fiilen yönetmesi esasına dayanır.

Madde 2 — Yürütme gücü ve yasama yetkisi milletın biricik ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisi'nde belirir, merkezleşir.

Madde 3 — Türkiye devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından önerilir ve hükümet, Büyük Millet Meclisi Hükümeti adını taşır.

Madde 4 — Büyük Millet Meclisi vilâyetler halkınca seçilen üyelerden kurulur.

Madde 5 — Büyük Millet Meclisi'nin seçimi 2 yılda bir yapılır. Seçilen üyelerin üyelik süresi iki seneden ibaret olup, fakat yeniden seçilmek caizdir. Eski heyet, yeni heyetin toplanmasına kadar göreve devam eder. Yeni seçim yapılmasına imkân görülmediği takdirde toplantı süresinin yalnız bir sene uzatılması caizdir. Büyük Millet Meclisi üyelerinin her biri kendini seçen ilin ayrıca vekili olmayıp, umum milletin vekilidir.

Madde 6 — Büyük Millet Meclisi'nin genel kurulu kasım başında davetsiz toplanır.

Madde 7 — Şeriat hükümlerinin uygulanması, bütün yasaların yapılması, değiştirilmesi, ortadan kaldırılması, barış yapılması vatan müdafaası ilânı gibi temel haklar Büyük Millet Meclisi'ne haizdir. Kanunların yapımında ve nizamlar konmasında, halkın uygulamasına ve zamanın ihtiyaçlarına uygun fıkıh ve hukuk hükümleriyle adap ve muameleler esas alınır. Bakanlar Kurulu'nun yetki ve sorumluluğu özel kanunla belirtilir.

Madde 8 — Büyük Millet Meclisi hükümetinin ayrıldığı daireleri, özel kanuna göre seçtiği vekiller vasıtasıyla yönetir. Meclis yürütmeler hususunda vekillere yön tayin eder ve gerektiğinde onları değiştirir.

Madde 9 — Büyük Millet Meclisi Genel kurulu tarafından seçilen başkan, bir seçim dönemi içinde Büyük Millet Meclisi'nin başkanıdır. Bu sıfatla Meclis adına imza koymaya ve Bakanlar Kurulu kararlarını onaylamaya yetkilidir. İcra Vekilleri heyeti içlerinden birini kendilerine başkan seçer, ancak Büyük Millet Meclisi Bakanı vekiller kurulunun da başkanıdır.

Yönetim:

Madde 10 — Türkiye coğrafi durum ve iktisadî ilişkiler bakımından illere, iller ilçelere ayrılmış olup, ilçeler de bucaklardan kurulur.

İller:

Madde 11 — İller mahallî işlerde moral şahsiyete ve muhtariyete sahiptir. Dış ve iç siyaset şerî, adlî ve askerî işler, milletlerarası iktisadî ilişkiler hükümetin genel teklifleri ve yararı birden fazla illere şamil hususlar müstesna olmak üzere Büyük Millet Meclisi'nce çıkarılacak kanunlar mucibince vakıflar, medreseler, eğitim, sağlık, iktisat, ziraat, bayındırlık ve sosyal yardım işlerinin nizamlanması ve yürütülmesi, il şuralarının yetkisi içindedir.

Madde 12 — İl şuraları il halkınca seçilen üyelerden kuruludur. İl şuralarının toplantı süresi iki senedir. Toplantı müddeti senede iki aydır.

Madde 13 — İl şûrası azâsı arasından icra âmiri olacak bir başkan ile muhtelif şubeleri yönetmeye memur üyelerden kurulmak üzere bir yönetim kurulu seçer. İcra yetkisi daimî olan bu heyete aittir.

Madde 14 — İlde, Büyük Millet Meclisininin vekili ve temsilcisi olmak üzere vali bulunur. Vali Büyük Millet Meclisi hükûmeti tarafından seçilir. Görevi devletin genel ve ortak vazifelerini görmektir. Vali yalnız devletin genel görevleriyle mahallî görevler arasında fark zuhurunda müdahale eder.

İlçe:

Madde 15 — İlçe yalnız idarî ve inzibatî bir bölüm olup, manevî şahsiyeti haiz değildir. Denetimi Büyük Millet Meclisi Hükûmeti tarafından tayin edilen ve valinin emri altında bir kaymakama verilir.

Bucak:

Madde 16 — Bucak özel hayatında muhtariyete sahip bir manevî şahsiyettir.

Madde 17 — Bucanın bir şûrası, bir yönetim heyeti bir de müdürü vardır.

Madde 18 — Bucak şûrası, bucak halkınca doğrudan doğruya seçilmiş üyelerden oluşur.

Madde 19 — Yönetim kurulu ve nahiye müdürü, bucak şûrası tarafından seçilir.

Madde 20 — Bucak şûrası ve yönetim heyeti yargısal, ekonomik ve malî yetkiye sahip olup bunların dereceleri özel kanunla tayin olunur.

Madde 21 — Bucak bir veya birkaç köyden kurulu olduğu gibi bir kasaba da bir bucaktır.

Genel Müfettişlik:

Madde 22 — İller ekonomik ve sosyal ilişkileri itibariyle birleştirilerek genel müfettişlik mıntuka vücuda getirilir.

Madde 23 — Genel müfettişlik mıntukalarının umumî surette asayişin sağlanması ve genel daireler işlemlerinin denetlenmesi ve bölgesindeki illerin ortak işlerinde ahengin tanzimi görevi genel müfettişlere verilir. Genel müfettişler, devletin genel vazifeleriyle mahallî idarelere ait vazife ve kararları sürekli olarak denetler.

Özel Madde:

İşbu kanun yayımı tarihte yürürlüğe girer. Ancak halen toplanmış olan Büyük Millet Meclisi, 5 Eylül 1336 tarihli müzakere nisâbı kanunun birinci maddesinde gönderildiği üzere amacına ulaşınca kadar sürekli olarak toplu bulunacağı cihetle işbu Teşkilât-ı Esasiye Kanunundaki 4'üncü, 5'inci maddeler amacın elde edilmesine bugünkü Büyük Millet Meclisi mürettep sayısının 3/2 çoğunluğuyla karar verildiği takdirde ancak yeni seçimden itibaren yürürlüğe girer.

İÇTE HUZUR VE İSTİKRARIN SAĞLANIŞI

1. Cihan Harbi sonuna doğru beliren ümitsizlik ve bitkinlik havası içinde askerlikten dönenlerin bir kısmı ileri derecede yoksulluk, bir kısmı da huzur ve güvenden yoksunluk yüzünden olumlu bir işe başlayamıyor, kendisini kadere teslim ediyor. Bir kısmı ise küçük gruplar kurarak kasaba ve köylere baskınlar düzenleme yolunu tutuyorlardı. Millî Mücadelenin başladığı günlerde bu grupların faaliyeti hissedilir derecede artmıştı. Başına beş on kişi toplayan efe, zeybek gibi adlar taşıyan bu adamlar işgale uğrayan il ve ilçelerde sifra yaklaşmış olan devlet otoritesine karşı geliyor ve sürekli olarak baskınlar düzenleniyordu. Bunların bir kısmı yabancı işgal kuvvetlerine karşı küçük çapta mücadele veriyor, bir kısmı ise sadece böyle görünmek istiyordu. Böylece memlekette huzur ve asayişten eser kalmıyordu.

Erzurum ve Sivas Kongrelerinden sonra Ankara'ya gelip yerleşen Atatürk'ün emrinde hemen hemen hiç bir askerî güç yoktu. Oysa işgalci düşmanlar saldırılarını arttırıyorlardı. Bu hazin tecellinin bir belgesi ve anısı olarak şu müşahedemi sunuyorum:

“Zaferden sonra bir gün dostum ve meslektaşım Dr. Fuat Umay'la Atatürk'ün huzurunda bulunuyorum. Fuat Bey, Millî Mücadele'nin başında Bolu bölgesinde asayiş sağlamaya çabalıyordu. O günler konuşulurken Fuat Bey, Paşa'ya,

— Paşam o güç günlerde asilere karşı sizden bir bölük asker istemiştim, göndermemiştiniz, diyecek oldu Atatürk buna acı ve gerçek cevabı vermişti:

— “A çocuğum o dediğin günlerde benim emrimde bir bölük asker yoktu.”

O günlerde ve bu koşullar altında il ve ilçelerdeki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin desteğini ya da zorunlu itimadını sağlayan efeler, keyfi hareketlerini genişletiyorlardı. Elde devlet kuvveti olmadığı gibi, asker toplama ola-

nağı da bulunmadığı için bir süre bu efe gruplarının makul davranışlı görünenlerinden faydalanmak zorunluluğu ortaya çıkmıştı. Bu efeler ikiye ayrılmıştı birkaç tanesi Atatürk'ün önderliğinde millî hareketi destekliyor veya öyle görünüyordu. Bir kısmı da hilâfet makamına bağlı bir tutum alıyordu. Bu yüzden birbirleriyle çarpıştıkları oluyordu. Bu efe grupları içinde maliyetinin sayısı ve teçhizatı bakımından en güçlü görüneni Çerkez Ethem'di Millî Mücadele'yi destekler ve işgal kuvvetlerine karşı savaşır görüldüğü günlerde Atatürk'ün sempatisine nail oluyordu. Oysa bu onun cüretini ve küstahlığını arttırıyordu. Ankara'ya gelişlerinde, o dönem Ankarasının tek otomobili olan vasıtayı Atatürk onun emrine veriyordu. Oysa adamın şımarıklılığı gitgide artıyordu. Bir diktatör olma vehmine kapılmıştı. Arzuları yerine getirilmediği zaman tehditler savurmaya başlamıştı. Bu azgınlığın son haddine vardığı günlerde Ankara'ya yolladığı bir mesajda Meclisin kapısının bir tarafına Mustafa Kemal'i, karşı tarafına da İsmet Paşa'yı asacağını söylecek kadar çılgın bir cüret gösteriyordu. Bu asî grup Çerkez Ethem'den ibaret değildi. Memleketin birçok yerlerinde bu gruplar halkı bîzar ediyor ve halk onları işgal kuvvetlerinden daha zalim buluyorlardı. Bu feci durumu tabiidir ki Yunanlılar nimet biliyor ve Anadolu içinde ilerliyorlardı. Böylece tarihimizin belki en tehlikeli dönemi başlamış oluyordu. Bir taraftan Yunan ilerleyişini durdurmak öte yandan başta Çerkez Ethem olmak üzere küstahlıklarını arttıran asî kuvvetleri bertaraf etmek gerekiyordu. Bu konuda Mustafa Kemal, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin fedakâr desteğini sağlamayı başarmıştır. I. İnönü saldırımız başlamadan önce millî kuvvetlerden bir kısmını Çerkez Ethem'e karşı yöneltme zarureti doğmuştu. Bu hamle İsmet İnönü'nün himmeti ve fedakârlığıyla başarıya ulaştı. Çerkez Ethem grubu bertaraf edildikten sonra İnönü'de düşmana ilk darbe indirildi.

Büyük Millet Meclisi'nin ve hükûmetinin teşkilatlanması sayesinde yavaş yavaş muntazam millî bir ordu kurma çalışmalarına başlandı. Bu tarihin en güç görevlerinden birisiydi. Fakat Mustafa Kemal'in, I. Meclisin ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin fedakârlığı ve vatan sevgisiyle başarılıdır. Bu şüphesiz Atatürk'ün ve Meclisin en büyük ve en şerefli başarılarından birisidir.

MİLLÎ ZAFERLER

Mustafa Kemal'in askerî dehasını Çanakkale'den sonra bir defa daha belirten millî zaferler İnönü, Sakarya ve Dumlupınar adlarıyla askerî ve siyasî tarihe geçmiştir.

Bu zaferlerin askerî yönünü anlatmak bu yazının konusu ve yetkisi dışındadır. Ancak şu kadarı söylenebilir. Bu harpler ve bu zaferler birer kader harbidir. Bir milletin varolup, olmayacağına hükmeden kader belirtici harplerdir. Bu harplerde Mustafa Kemal'in dehası iki yönde belirir.

1 — Millî gücü tam olarak toplayıncaya kadar kesin teşebbüse girmek ve bu yolda icap ederse toprak kaybını bile bütün sonuçlarıyla göze almak.

2 — Bu harplerde radikal ve modern stratejiye uygun bir kararla hareket etmek. Nitekim zaman olmuş düşmanı stratejik merkezlerden uzaklaştırmak ve kendi ordumuza derlenip toparlanmak fırsatı vermek için Sakarya Harbi'nden önce olduğu gibi ordumuzu 90 km. geri çekmeyi göze almak. Bu karar bir ricat gibi görünmesine rağmen ancak, Atatürk gibi bir dâhinin göze alabileceği bir kahramanlıktı. Çünkü askerliğin gereğini iyi bilmesi mümkün olmayan bir kısım Meclis grupları isyan ve fevran haline gelmişler, "Nereye gidiyoruz" feryadını çıkarmışlardı. O günlerde Meclis'in, Ankara'dan, Kayseri'ye nakli de göze alınmıştı. Klasik stratejiye bağlı kalanlar bu çekilişin en başarılı bir harp oyunu olduğunu farketmeyerek onu nihâî bir yenilgi saymışlardı. Mustafa Kemal bir yanda ordunun başkumandanı sıfatıyla geleceğinden emin olduğu zaferlere orduyu hazırlarken bir yandan da içteki bu paniği teskin için bütün belâgatını kullanmıştır. Özellikle I. Büyük Mücadele olan İnönü Harplerinde zorluk sadece düşmanın kuvvetçe üstün olmasından ibaret değildi. Yunan ordusunun arkasında başta İngiltere, hemen hemen bütün Batı Avrupa bulunmaktaydı. Buna karşı Türkiye iki cephede savaşmak zorunda kalmıştı. Bir tarafta Yunan ordusunun ilerlemesini hiç değilse yavaşlatmak öte taraftan memleketin hemen yarısında patlak veren iç isyanları bastırmak. Zaman olmuş bu isyanlara karşı asıl cepheden daha fazla kuvvet ayırmak gerekmiştir. Ümitsizliğe her sebebin var olduğu bu durumda Mustafa Kemal ve Meclis'in çoğunluğu bir kale gibi dikilmişlerdir. İnönü Harplerinde, milletin makûs talihini yenen İsmet İnönü millî mücadelenin kesin zaferi kazanacağına bir delil vermiş oldu. Fakat elbette bu başarı kesin zafer değildi. Düşmanı vatanın harim-i ismetinde yok etmek için daha pek çok hazırlığa ihtiyaç vardı. Bunu çok iyi bilen Mustafa Kemal, içe ve dışa karşı hazırlıklarını insanüstü bir takatla devam ettirmiştir.

Sakarya Zaferi, XVII. asırdan beri sürmekte olan çekilişimize kesin bir son vermiştir. Bu zaferle yalnız Yunan değil bütün Dünya artık Türklerin çekişesi son verdiğini görmüştür. Böylece hazırlığını tamamlayan ordumuz 30 Ağustos 1922'de bir imha meydan muharebesiyle düşmana Dumlupınar'da kesin ve nihâî darbeyi indirmiştir.

Böylece mağrur Yunan orduları yok edilmiş, Başkumandanları esir alınmış ve vatanın kurtuluşu tamamlanmıştır. Bu muazzam zaferin Başkomutanı Mustafa Kemal, cephe komutanı İsmet İnönü, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'tır. Her üçü bu zafer gibi tarihte ebedileşmişlerdir.

Şüphe yok ki bu muazzam zaferde beyin ve muharrik güç Mustafa Kemal'dir.

LOZAN

Büyük zaferler kazanmak ve bunun meyvelerini o zaferin azametine uygun şekilde derlemek için bir örnek aranırsa bu şüphesiz Lozan Antlaşmasıdır. Mustafa Kemal'in ve Meclisin'in baştan beri ilân ettikleri sonuca, bu antlaşmayla hemen hemen tam olarak ulaşılmıştır. Tekrar etmek gerekirse baştan beri ilân edilmiş olan millî amacımız Misâk-ı Millî sınırlarını, nihaî olarak sağlamak, bağımsızlığımızı tam olarak gerçekleştirmek, tam bağımsızlık deyince sadece siyasî değil ekonomik, malî, adlî velhasıl her hususta bağımsız olmak amaçlanıyordu.

Büyük zaferden sonra Lozan'da bu amaçların tabii şekilde ve kolaylıkla elde edilebileceği umulabilirdi. Ama düşmanların gizli hesapları vardır. Emperyalist emellerini feda etmek istemiyorlardı. Hele tadına alıştıkları kapitülâsyonlardan vazgeçmek onlara ağır geliyordu. Oysa kapitülâsyonları bir daha geri gelmeyecek şekilde ortadan kaldırmak toprak bütünlüğümüz kadar önemli idi. İtilâf Devletleri, bizimle beraber Birinci Cihan Harbi'ni kayıp etmiş olan devletlere bütün arzularını dikte etmişlerdi. Unutuyorlardı ki yeni Türkiye, bir millî zafer kazanmış ve yenik Osmanlı Devleti'nin devamı değildi. İşte Lozan'da en büyük zorluk bu görüş ayrılığından ileri gelmişti. Yani Türkiye adına müzakereleri yürüten İsmet Paşa kararlıydı, metindi, son derece akıllıydı. Düşmanın silahlarını, düşmana karşı kullanmakta emsalsizdi. Bu çatışma o kadar şiddetli olmuştu ki İnönü bir ara müzakereyi terk etmek cesaret ve kararını göstermişti. Nihayet emelleriyle yeni doğan ve gün geçtikçe güçlenen Türkiye'yi zorlamayacaklarını anlayan İtilâf Devletleri 23 Temmuz tarihinde Lozan'da barış antlaşmasına imza atmak mecburiyetinde kalmışlardır. Bu antlaşmayla Türkiye, emellerinin başlıcalarını kabul etmişti. Yapılan fedakârlık Hatay ve Kerkük topraklarıyla, Boğazlar statüsünü yeni konferanslara bırakmaktan ibaret olmuştu.

Lozan tarihinde en uzun ömürlü antlaşmalardan birisi olmuştur. En önemli nokta, kapitülâsyonların nihaî olarak kaldırılmasıydı. Düşmanlar bu yenilgilerine bir teselli bulmuşlardı. Nasıl olsa Türkiye malî bakımdan sıkış-

tıkça düşmanların kapısına yalvarmaya gidecek, onlar da verecekleri borca mukabil kapitülasyonları geri alacaklardı. Buna İnönü'nün tarihî cevabı şu oldu. "Kapınıza gelmeyeceğiz, gelirsek geri alın". Bir hususta da önemli tartışma olmuştu. Düşmanlar Türkiye'nin adli sistemine güvenmiyorlardı. Oysa Türkiye, kendi hür iradesiyle çağdaş hukuk sistemini kabul etmekle bütün bu tereddütlere kesin cevabını vermişti.

Görülüyor ki yeni millî devletimizin ilk anayasası meclisin açılmasından 9 ay sonra ortaya konmuştu. Bu yasanın 1. maddesi henüz adı konulmamış bir cumhuriyeti ifade ediyor. Atatürk'ün öteden beri kullandığı terimle egemenlik, "kayıtsız şartsız" milletin oluyor. Bu anayasanın ikinci maddesinde meclisin sadece bir yasama organı değil aynı zamanda yürütme organı olduğu ifade edilmektedir. Bu, bir yeni kuruluş döneminin getirdiği bir zorunluluktan ve memleketin o günkü koşullarında kurtuluşa erişmek için bütün güçlerin meclis elinde toplanması bir zorunluluktur. Daima meşruiyetçi olmuş olan Atatürk, bu maddeye dayanarak ve meclisin serbest oylarıyla seçilmiş başkanı olarak memleket kaderinde lüzumlu olan yetkileri meşru bir tarzda elinde toplamış oluyordu.

Anayasanın 7. maddesi dikkatle okunduğu zaman henüz adı anılmayan lâikliğe doğru açılmış bir pencere görünümünü verir. Bu maddede, yine dinî esaslar ön plâna alınmakla beraber, "zamanın ihtiyaçlarına uygun hükümler" ifadesiyle kanun yapımında çağdaşlaşma imkânı hazırlanmış oluyor.

8. madde yeni kurulacak hükümlerin bir "meclis hükûmeti" olacağını göstermektedir. Yani bakanlar, yürütmeyi meclisi adına düzenleyeceklerdir.

Bu anayasada meclis içindeki akımları neticesinde platonik olarak girmiş, fakat hiçbir süratle uygulanamamış hükümlerde yer almaktadır. Bu meydana meselâ 11. maddede bir il şûrasından bahsedilmektedir. Metne göre bu şûra, ile ait bütün işleri düzenlemek yetkisine sahip olacaktır. Bu şüphesiz bildiğimiz il genel meclisleri değildir. Bunun gibi 16. maddede bucakların muhtariyete sahip olması hükmü yer almaktadır. Bu o gün uygulanmadığı gibi bugün de uygulama imkânı görülmeyen bir hükümdür.

Yeni anayasanın münferit maddesiyle mevcut Büyük Millet Meclisi'nin sürekli olarak toplantı halinde olması vurgulanıyor. Onun için meclis tatiliyle ilgili 4. 5. ve 6. maddelerin, kurtuluşun gerçekleşmesinden sonra gelecek meclisler döneminde uygulanacağı tesbit edilmektedir.

1. Meclis'in önemli eserlerinden birisi 8.7.1922'de kabul ettiği 244 numaralı kanundur. Bu kanuna göre icra Vekilleri Reisi yani başbakan ve ba-

kanlar meclisçe ve üyeleri arasından gizli oyla seçilecektir. İcranın başkanı, aynı zamanda bakansa bu bakanlığı koruyabilecektir. Bakanlardan birisi geçici olarak görevden ayrılma zorunda kalırsa yerini alacak vekil, yine Büyük Millet Meclisi tarafından seçilecektir. Bu hükümler 1. Meclis'in bütün yetkileri elinde tutmaya ne derece önem verdiğini bir defa daha göstermektedir.

Şimdi Meclis'in aldığı son derece önemli bir kararın metnini veriyoruz; Bu kararın tarihi 30.10.1922 ve numarası 307'dir. "Osmanlı İmparatorluğu'nun münkariz olduğuna ve Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin teşekkül ettiğine ve yeni Türkiye hükûmetinin, Osmanlı İmparatorluğu yerine kaim olup onun hudud-u millî dahilinde yeni vârisi olduğuna ve Teşkilât-ı Esasiye Kanunuyla, hukuk-u hükûmranî, milletin nefesine verildiğinden İstanbul'daki padişahlığın madûm ve tarihe müntakil bulunduğuna ve İstanbul'da meşru bir hükûmet mevcut olmayıp İstanbul ve civarının Büyük Millet Meclisi'ne ait ve binaenaleyh oraların umur-u idaresinin de Büyük Millet Meclisi memurlarına tevdi edilmesine ve Türk hükûmetinin hakkı meşru olan makam-ı hilafeti esir bulunduğu ecnebilerin elinden kurtaracağına karar verildi."

Nihayet Meclis 1.11.1922 tarihinde aldığı 308 numaralı kararla padişahlığı ortadan kaldırmıştı. Bu tarihî kararı orijinal metniyle veriyoruz: "Birkaç asırdır saray ve Bâbîâlî'nin cehalet ve sefahati yüzünden devlet, azim felaketler içinde müthiş bir surette çalkalandıktan sonra nihayet tarihe intikal etmiş bulunduğu bir anda Osmanlı İmparatorluğu'nun müessis ve sahib-i hakikisi olan Türk milleti Anadolu'da hemharcî düşmanlarına karşı kıyam etmiş, hem de o düşmanlarla birleşip millet aleyhine harekete gelmiş olan saray ve Bâbîâlî aleyhine mücedeleye atılarak Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun hükûmeti, ordularını bitteşkil haricî düşmanlar saray ve Bâbîâlî ile fiilen ve müsellehan ve malum müşkülât-ı şedide ve mahrumiyet-i elime içinde cidâle girişmiş ve bugünkü halâs gününe vasil olmuştur.

Türk milleti saray ve Babıâlî'nin hıyanetini gördüğü zaman Teşkilât-ı Esasiye Kanununu ısdâr ederek onun birinci maddesiyle, hâkimiyeti padişaktan alıp bizzat millete ve 2. maddesiyle icraî ve teşriî kuvvetlerini onun yed-i kudretine vermiştir. 7. maddeyle de harp ilânı, sulh akdi gibi bütün hukuk-u hükûmranîyi milletin nefsinde cemeylemiştir.

Binaenaleyh o zamandan beri eski Osmanlı İmparatorluğu tarihe intikal edip yerine yeni ve millî bir Türkiye Devleti, yine o zamandan beri padişahlık merfû olup yerine Türkiye Büyük Millet Meclisi kaim olmuştur. Yani bugün

İstanbul'da bulunan heyet, mevcudiyetini usulen himaye edecek hiçbir meşru ve gayri-i ecnebi kuvvete ve muzaharet-i milliyeyi malik olmayıp bir zillizail halindedir. Millet, şahsî hükümler ve savaş halkı ve etrafının sefahati esası üzerine müesses bir saltanat yerine asıl halk kütlesinin ve köylünün hukukunu himaye ve saadetini tekeffül eden bir halk hükümeti idaresi tesis vazedilmiştir.

Hâl böyleyken İstanbul'da düşmanlarla teşrik-i mesai etmiş olanların el'an hukuk-u hilafet ve saltanat ve hukuk-u hanedaniden bahseylemelerini görmekle müstağrik-ı hayret bulunuyoruz. Tevfik Paşa'nın telgrafi kadar garip ve acayip ve hilâf-ı mavaka bir vesika tarihte nadir görülmüştür. Binaenaleyh Türkiye Büyük Millet Meclisi berveçhiati mevadî neşru ilâna karar vermiştir.

1 — Teşkilât-ı Esasiye Kanunuyla Türkiye halkı hukuk-u hâkimiyet ve hükümlerini mümessil-i hakikisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin şahsiyet-i maneviyesinde gayri-i kabil-i terk ve tecezzi ve ferağ olmak üzere temsile ve bilfiil istimal ve İrade-i Milliyeye istinat etmeyen hiçbir kuvvet ve heyeti tanımamaya karar verdiği cihetle Misak-ı Millî hudutları dahilinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nden başka şekl-i hükümet tanımaz. Binaenaleyh Türkiye halkı hakimiyet-i şahsiyeye müstenit olan şekl-i hükümeti 16 mart 1920'den itibaren ve ebediyen tarihe müntakil addeylemiştir.

2 — Hilâfet, Hanedan-ı Âl-i Osman'a ait olup halifelîge, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bu hanedanın ilmen ve ahlâken erşat ve eslah olanı intihap olunur.

Türkiye Devleti makam-ı hilâfetin istinatgâhidir.

NİHAYET CUMHURİYET İLÂNI

Büyük Millet Meclisi 29.10.1923 günü mevcut Anayasanın özellikle birinci maddesini tâdil eden 364 numaralı kanunu kabul etmiştir. Bu kanunla mevcut Anayasa'da zaten mevcut olan millet egemenliği rejiminin sadece adını takmış oluyor ve Cumhuriyet'i ilân ediyordu.

Aynı gün 29.10.1923'de kabul edilen 30 sayılı kararla Cumhurbaşkanı'nın seçimine geçilmiş ve tereddütsüz beklendiği şekilde Gazi Mustafa Kemal, ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Böylece milletimizin asırlık, sabırlı, çileli fakat yitirilmeyen ümitli bekle-yişi tarih sahnesinde gerçekleşmiştir.